

КРАТКА ВЕРЗИЈА

НА

ПЛАН ЗА УПРАВУВАЊЕ СО НАЦИОНАЛЕН ПАРК ГАЛИЧИЦА

ЗА ПЕРИОДОТ 2021 – 2030 ГОДИНА

ОХРИД, ДЕКЕМВРИ 2020 ГОДИНА

Национален парк Галичица се наоѓа во југозападниот дел на Република Северна Македонија, на планинскиот масив Галичица, вклучително и на делови од нејзините ограноци Исток и Пречна Планина, вклучувајќи го и островот Голем Град во Преспанското Езеро.

Паркот е прогласен со закон во 1958 година, со цел да се зачува растителниот и животинскиот свет и природниот изглед на планината Галичица. Националниот парк Галичица опфаќа површина од 24.151 хектари. Речиси 72% (17.385 *ha*) од територијата на паркот е во границите на подрачјето на светското природно и културно наследство во Охридскиот регион, запишано во Списокот на светското природно и културно наследство на Конвенцијата на УНЕСКО (или 20,87% од вкупната површина на подрачјето – 83.350 *ha*).

Сопственост

Најголем дел од земјиштето во границите на паркот е во државна сопственост. Во моментот Јавната установа Национален парк Галичица (ЈУНПГ) не располага со ажуриран попис на катастарски парцели во државна сопственост кои се во границите на паркот, односно попис на парцели кои се наоѓаат во приватна сопственост изработен од државната Агенцијата за катастар на недвижности. Според податоците кои ги поседува ЈУНПГ, површината на парцелите во границите на паркот во државна сопственост е 19 502 ха, а површината на парцели во приватна сопственост е 5 180 ха. Во моментот 79% од вкупната површина на паркот е во државна сопственост.

Законски права

Согласно член 136 став 1 од Законот за заштита на природата (ЗЗП), заради вршење на работите на управување и заштита на Паркот, Владата на Република Северна Македонија основа ЈУНПГ. Согласно Одлуката на Владата за основање на ЈУНПГ, основната дејност на установата е управување и заштита на природата, биолошката и пределската разновидност и природното наследство преку:

- Заштита на природните живеалишта од национално и меѓународно значење за културно-научни, воспитно-образовни и туристичко-рекреативни цели;
- Воспоставување стабилност на еколошките процеси како и на биолошката и пределската разновидност преку трајно зачувување на репрезентативните физичко-географски региони, биоценози, генетски ресурси и видови во автентична состојба;
- Создавање услови за развој на туризмот во согласност со принципот на одржлив развој;
- Проучување, истражување и обработување со научни методи на прашањата од интерес за заштитата на националниот парк;
- Водење евиденција и документација за природните и другите вредности и убавини во националниот парк (положба, степен на загрозеност, мерки за заштита);
- Донесување и спроведување стратегии, програми, планови за управување, услови и мерки за заштита на националниот парк;
- Спречување на штетните активности на физички и правни лица и нарушувања во националниот парк како последица на технолошкиот развој и извршување дејности, односно обезбедување максимално поволни услови за заштита и развој на природата;

Статус на подрачјето

Согласно член 66 од ЗЗП и член 3 од Законот за прогласување, категоријата на заштитеното подрачје е „национален парк“. Категориите на заштитени подрачја во Република Северна Македонија пропишани со ЗЗП во голем дел се совпаѓаат со Категориите на управување со заштитени подрачја на Меѓународната унија за зачувување на природата IUCN. Според тоа, категоријата „национален парк“ од ЗЗП одговара на Категоријата II (National Park) според IUCN. Сепак, важно е да се напомене, дека категоризацијата на IUCN се заснова на принципот при кој основната цел на управување треба да се применува на најмалку две третини од вкупната територија на подрачјето (правило 75%) што не е случај со категоризацијата на заштитените подрачја во Република Северна Македонија според ЗЗП.

План за управување со Природното и културното наследство на Охридскиот Регион

Од територијата на паркот, 17 382 ха (или околу 72%) се во рамките на Светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион (со вкупна површина од 83 350 ха). Статусот на регионот како светско природно и културно наследство произлегува од Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство (Париз, 1979/80 година). Согласно параграф 108 од Оперативниот водич за имплементација на конвенцијата „секое номинирано добро треба да има соодветен план за управување... кој ќе одреди како исклучителната универзална вредност на доброто ќе биде заштитена, почитувајќи ги мислењата на учесниците“ (УНЕСКО, 2005).

Следејќи ги ваквите насоки, во 2020 година, се донесе План за управување со светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион, во кој покрај другото нотирано е дека:

- Природното наследство е сконцентрирано во рамки на НПГ и Охридско Езеро.
- Управувањето со природното наследство во рамки на НПГ, според Планот е предвидено да се спроведува согласно Планот за управување со НПГ.
- ЈУНПГ е надлежна за заштита и управување со природното наследство во границите на Паркот.
- Режимот на заштита и зонирањето во Планот за управување со светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион се преземени од Планот за управување со НПГ на територијата на паркот.
- ЈУНПГ спроведува мониторинг на биолошката разновидност согласно Планот за управување и Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност.
- ЈУНПГ, согласно овој План за управување, ќе спроведе мониторинг на посетителите на Паркот.

Еколошки информации

Уникатната комбинација на збирот од геолошки, климатски и антропогени фактори го издвојува Балканскиот Полуостров меѓу биолошки најзначајните и најинтригантски подрачја на северната хемисфера и претставува „жариште“ за европскиот биодиверзитет. Екстремно високиот степен на ендемизам на Балканскиот Полуостров, спореден со останатите подрачја во Европа, е можеби најпечатливиот елемент на компаративните одлики на биолошката разновидност (Griffiths, 1998).

Како комплексна целина, Паркот заедно со Охридското и Преспанското Езеро, претставува релативно ограничена област со многу богата биолошка разновидност, висок степен на хетерогеност и ендемизам и во таа смисла се смета за навистина импресивна локација во Европа (Gaston & David, 1994).

Реликтност и ендемизам

Со отсуството на главните фази на глацијацијата во плеистоценот, се создале услови за одредени екосистеми (посебно пештерски и водни екосистеми) и елементите на фауна кои се дел од овие екосистеми, да преживеат во тек на подолги периоди. Според тоа, Паркот претставува област во која преживеале и се рашириле прастарите групи (реликтни видови на фауна), без многу влијание на брановите на изумирање со кои е проследена глацијацијата.

Долгорочната стабилност на животната средина овозможила понатамошно распространување на видовите преку процес на еволуција каде од еден вид настануваат два или повеќе генетски независни видови (специјација) што резултирало во бројни локални ендемични видови.

Вегетација и екосистеми (живеалишта)

Вегетацијата (растителната покривка) претставува севкупност на сите растителни заедници кои се развиваат во Паркот. Вегетациониот диверзитет на планината Галичица е богат и разновиден и е претставен со голем број растителни заедници (асоцијации) кои се подредени кон соодветни,

надредени синтаксономски категории – сојузи, редови и класи, односно кон различни вегетациски типови, а кои се дел од шумската, грмушестата и тревестата вегетација.

Прегледот на типови живеалишта кои уживаат законска заштита согласно Директивата за живеалишта на Европскиот совет при Европската Унија е даден во табелета подолу.

Бр.	Директивата за живеалишта		EUNIS класификација на типови живеалишта (2017)	
	Код	Наслов на типот живеалиште	Код	Наслов на типот живеалиште
1.	6170	Alpine and subalpine calcareous grasslands	E4.41723	Пелагониски затворени калциколни пасишта со сеслериа
			E4.437	Елино-балкански оголени пасишта
			E4.43821	Пелагониски оголени калцифилни пасишта
2.	6210	Semi-natural dry grasslands and scrubland facies on calcareous substrates (Festuco-Brometalia) (* important orchid sites)	E1.21	Елино-балкански стеги со <i>Satureja montana</i>
3.	5110	Stable xerothermophilous formations with <i>Buxus sempervirens</i> on rock slopes	S3-52	Живеалишта со грмушки од <i>Buxus sempervirens</i>
4.	5130	<i>Juniperus communis</i> formations on heaths or calcareous grasslands	S3-14	Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека
5.	9180	* Tilio-Acerion forests of slopes, screes and ravines	T1-F6232	Пелагониски шуми со див костен во клисури
6.	91W0	Moesian beech forests	T1-77	Мезиски букови шуми
			T1-7712	Југозападно мезиски претпланински букови шуми
			T1-772	Југоисточно мезиски букови шуми
7.	91K0	Illyrian <i>Fagus sylvatica</i> forests	T1-7A223	Илирски букови шуми со <i>Acer obtusatum</i>
8.	9250	<i>Quercus trojana</i> woods	T1-981	Елино-балкански шуми со македонски даб
9.	9270	Hellenic beech forests with <i>Abies borisii-regis</i>	T1-781	Елениски букови шуми со <i>Abies borisii-regis</i>
10.	9560	* Endemic forests with <i>Juniperus</i> spp.(9560)	T3-D73	Пеониски шуми со фоја
11.	8140	Eastern Mediterranean screes	H2.6	Варовнички и ултрабазни сипари на топла експозиција
12.	8210	Calcareous rocky slopes with caxsmophytic vegetation	H3.2A11	Пелагониски калциколни хазмофитски заедници
			H3.2A131	Балкански клифови со рамонда
13.	8310	Caves not open to the public	H1.1	Влезови на пештери
			H1.221	Континентални пештери со субтроглофилни 'рбетници
			H1.231	Умерени пештери со троглофилни без'рбетници

Клучни вредности на Паркот

КЛУЧНИ ВРЕДНОСТИ НА НАЦИОНАЛНИОТ ПАРК ГАЛИЧИЦА

НПГ претставува „жариште“ на биолошката разновидност во Европа и пошироко. Исклучителното богатство на живеалишта и видови го издвојува Паркот од други подрачја со слична големина. На територија од 24 151,4 ха, се среќаваат повеќе од 35 типови живеалишта, 40 растителни заедници, околу 1740 таксони од васкуларните растенија, над 143 видови лихеноидни габи, повеќе од 480 видови габи и преку 3 231 таксони од фауната.

Богатата биолошка разновидност во Паркот има големо национално, европско и глобално значење. Од живеалишта кои се ретки или загрозени во Европа, во Паркот се среќаваат десет типови шумска, два типа грмушеста, четири типови тревеста и два типа хазмофитска вегетација. Од европско значење се и два типа на водни живеалишта и три типови на живеалишта поврзани со подземните геоморфолошки форми. Бројот на видови од глобално, европско и национално значење е навистина голем.

Во Паркот се среќаваат 4 таксони од без`рбетните и 13 од `рбетниците кои се сметаат за глобално загрозени. Неколку стотини ретки и заштитени видови во Паркот се претставени со значајни популации. Бројните ендемични видови на Паркот му даваат посебно обележје. Некои од нив се среќаваат само во границите на Паркот, и тоа: 29 таксони од алги, 13 видови васкуларни растенија, 61 таксони од без`рбетните и 4 таксони од `рбетните животни. Покрај тоа, Паркот го населуваат поголем број таксони кои се среќаваат само во Македонија или Балканот, и тоа: 46 таксони вишите растенија, 97 таксони без`рбетници и 14 таксони `рбетници. Голем е бројот на видови во Паркот кои се силно привлечни и лесно препознатливи за посетителите и локалното население и како такви се основа за развој на туризмот.

Меѓународното значење на биолошката разновидност во Паркот е потврдено со бројни номинации, како на пример: „Емералд подрачје“, „Значајно растително подрачје“, „Примарно подрачје за пеперутки“, „Светско наследство на УНЕСКО“, а потенцијално и „НАТУРА 2000 подрачје“.

Од другите природни вредности на Паркот, значајни се: Стара Галичица и островот Голем Град, кои по своите севкупни геоморфолошки карактеристики се ретки или единствени форми во Југоисточна Европа, како и тревните тераси на Стара Галичица кои со одредени свои карактеристики се единствени или исклучително ретки во евромедитеранскиот регион, но и глобално.

Во Паркот е регистрирано богато културно наследство, вклучително и повеќе споменици на културата, како манастирот „Свети Наум“, црквите „Успение на Света Богородица“, „Свети Стефан-Панцир“, „Света Богородица-Захумска“, односно пештерната црква „Света Богородица-Пештанска“ и културното наследство на островот Голем Град. Извориштето Свети Наум со својата непосредна околина се издвојува со својот неповторлив спој на природни и културни вредности, поради што се вбројува меѓу најзначајните туристички одредишта во Македонија и пошироко.

Притисоци врз клучните вредности

Главни притисоци врз клучните вредности се:

Промени во пасиштата

Живеалиштата во Паркот кои припаѓаат кон тревестата вегетација вклучуваат автохтони заедници чие распространување е во согласност со климатските прилики во подрачјето, потоа реликтни заедници, кои се сочувани во одделни рефугални простори на планината, како и заедници

од секундарно потекло, чие распространување во Паркот е поврзано со начинот на користење на земјиштето во минатото. Со долготрајно искористување на шумите од низинскиот појас, за огревно дрво или за други потреби, тие живеалишта постепено преминувале во брдски пасишта, додека со постепено искористување на шумите од горниот шумски појас, тие биле наменски претворани во планински пасишта, за потребите на сточарењето. Исто така, треба да се има предвид и тоа дека човекот активно придонесувал за нивно натамошно одржување, со спречување на сукцесијата на шумите преку редовно напасување на стоката, но и со контролирано редовно опожарување.

Во последните неколку децении, со драстичното намалување на сточарските активности и континуирано и активно управување со истите, а во отсуство на значајни популации од диви тревопасни животни, се овозможува продолжување на процесот на природна сукцесија преку непрекинатите процеси на конкуренција, интеракција итн. Како резултат на сукцесијата, во последните неколку декади, голем дел од површините под пасишта, како во зоната на брдски пасишта, така и во зоната на планински пасишта, повторно преоѓаат во шуми. Во зоната на планински пасишта, предмедитеранските живеалишта со грмушки од модра смрека, постепено ги истиснува живеалиштата пелагониски затворени калциколни пасишта со сеслерија и пелагониски затворени калциколни пасишта со власеника. Слично, живеалиштето елино-балкански степа со *Satureja montana* постепено преоѓа во шуми со црн габер (EUNIS 2017: T1-9B11) или елино-пелагониски ориентални шуми со бел габер (EUNIS 2017: T1-9B221).

Напредокот на природната сукцесија на шумите на сметка на пасиштата повремено се забавува благодарение на пожарите во Паркот. Дел од пожарите во Паркот сè уште ги предизвикуваат некои од малкумината активни сточари кои се борат да го спречат или забават процесот на природна сукцесија на шумите. Дел од пожарите кои се предизвикани од човечка небрежност или други побуди ги имаат истите ефекти. И двата случаи се разликуваат од традиционалното редовно и контролирано опожарувањето заради одржување на пасиштата. Во минатото, поради редовното напасување и опожарување количината на (сува) органска материја била незначителна, а пожарите биле од помал интензитет и лесно се контролирале. Во отсуство на редовно напасување, натрупаната (сува) органска материја, но и лесно запаливите грмушки од смрека, придонесуваат за зголемен ризик од пожари од големи размери, како што беше пожарот од 2007 година кој зафати најголем дел од пасиштата и вегетацијата на грмушки, како и дел од шумите во планинската зона на Паркот.

Согласно прилог I од Директивата за живеалишта, гореспоменатите пасишта се вбројуваат меѓу типовите на природни живеалишта кои се од интерес на Заедницата поради што, согласно применетите критериуми, се сметаат за клучни вредности на Паркот. Тоа се типови на живеалишта на кои им се заканува опасност од исчезнување во нивниот природен ареал или кои имаат мал природен ареал (поради регресија или со изворно мал ареал), односно живеалишта кои се исклучително репрезентативен пример за карактеристиките на еден од деветте биогеографски региони во Европа. Согласно член 3 од Директивата за живеалишта, членките на заедницата се должни да превземаат мерки за одржување или доколку е неопходно, реставрација на истите во поволен статус на зачуваност.

Покрај нивното внатрешно значење (значење само по себе), овие живеалишта се значајни и за зачувувањето на видовите од другите прилози на Директивата за живеалишта или други клучни вредности. Така на пример, елино-балканските степа со *Satureja montana* се значајно живеалиште на некои видови од фамилијата орхидеи (Orchidaceae). Исто така, во живеалиштето пелагониски затворени калцифилни пасишта со власеника, типично се среќаваат 11 ендемични видови од класата инсекти, редот пеперутки, од кои 6 припаѓаат кон групата на мали пеперутки (Microlepidoptera) и тоа: *Parachronistis lunaki*, *Caryocolum xuthellum*, *Pantacordis pantsa*, *Coleophora macedonica*, *Coleophora scabrida* и *Bucculatrix pseudosylvella*; додека 5 видови припаѓаат кон групата на предачки и самрачници: *Zygaena purpuralis bukuwkyii*, *Zygaena achilleae winneguthi*, *Zygaena laeta orientalis*, *Zygaena brizae ochrida* и *Cymbalophora rivularis dannehli*. Овие пасишта се живеалиште и за значајната популација на *Libelloides lacteus*, инсект од редот мрежокрилци (Neuroptera) кој исто така се вбројува

меѓу клучните видови на Паркот (редок вид). Покрај тоа, во овие живеалишта се задржува и значајна популација на вечерната ветрушка (*Falco vespertinus*). Ова се само дел од бројните примери кои укажуваат на значењето на пасиштата за зачувување на биолошката разновидност во Паркот.

Од друга страна, треба да се спомене и примерот на црвеногрбото свраче (*Lanius collurio*) кое се среќава во предел кој е мозаик од тревеста и грмушеста вегетација. Во Паркот, овој вид гнезди во живеалиштето Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека, а се храни со крупни инсекти од живеалиштето Пелагониски затворени калцифилни пасишта. Впрочем голем број видови во Паркот зависат од повеќе типови живеалишта кои претставуваат различни фази од сукцесијата на вегетацијата.

Во меѓувреме, во овие живеалишта се појавиле човекови активности кои дотогаш не биле присутни или пак биле со значително помал интензитет. Така на пример, со зголемување на површините од Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека во планинската зона, во изминатите декади се бележи значителен пораст на популацијата на модрата смрека (*Juniperus communis*). Со оглед на пазарната вредност и количините на смреклинки, интересот за искористувањето на ова природно богатство меѓу локалното население е значителен. Сепак, се чини, ваквиот начин на искористување на поранешните пасишта не влијае значително врз динамиката на сукцесијата на шумите. Од друга страна, со пробивањето на сè поголем број патишта на подрачјето и можноста за користење на моторни возила, во минатото значително порасна интересот за собирање на охридскиот чај (*Sideritis raeseri*) – за комерцијални цели или за домашна употреба.

Од погорните примери може да се заклучи дека последиците за биолошката разновидност од сукцесијата на шумите на сметка на пасиштата се навистина сложени, повеќекратни и може да имаат противречни врски со целите на заштитата.

Промени во шумските екосистеми

Во периодот после прогласувањето на паркот во 1958 година, во шумите настануваат значајни промени кои се огледаат во зголемување на површините под шума (квантитативни промени), но и во промена на составот, структурата и биолошката разновидност на шумите (квалитативни промени). Ова било постигнато не само преку мерките за активно управување, туку и благодарение на спонтаните процеси на сукцесија.

Промените во шумските екосистеми главно се определени од наметнатиот принцип на самофинансирање на паркот кое заради околностите главно се потпираше на дирекното користење на шумите преку производство на огревно дрво. Иако користењето на шумите било одржливо сепак, десетгодишни планови и мерките пропишани со нив обично вклучувале заштита на шумите од пожари, растителни болести, инсекти, водење на шумски ред во сечиштата, чување на шумите од неконтролирано напасување, забрана за напасување стока во сечиштата, забрана на палење оган во шумата, спречување бесправни сечи и друго. Крајната цел била подобрување на дрвната маса (по квалитет и квантитет) и прирастот што, во крајна мерка, ќе овозможат поинтензивно користување. Во таа насока, мерките што се преземале ги фаворизирале видовите со поголем растежен потенцијал и подобар квалитет на дрвото, пример буката, елата и „благородните“ листопадни видови, во буковиот регион, односно неколку видови даб, во регионот на белиот и црниот габер. Во минатото, исто така се вршени пошумувања со иглолисни видови со поголема пазарна вредност и голем растежен потенцијал, а со цел подобрување и преведување во повисока стопанска форма на деградираните и нископродуктивни шуми.

Може да се заклучи дека ефектите од промените во начинот и целите на управување на шумите во Паркот се повеќекратни и сè уште не се доволно познати. Притоа, треба да се има предвид и тоа дека крајните ефекти ќе зависат од процесите кои се одвиваат на ниво на предел, односно на целата територија од подрачјето или пошироко, во регионот и секако од процесите кои се одвиваат во долги временски рамки.

Промени во водните живеалишта

Поради карстниот карактер на планината Галичица, водните живеалишта во Паркот се ретки и исклучително чувствителни на влијанието од човековите активности. Во Паркот постојат само неколку постојани водотеци, поголем број постојани и повремени извори и 19 локви кои се од природно потекло или нив ги изградил човекот, најчесто заради напојување на стоката.

Зафатите што во минатото човекот ги презел врз површинските стоечки и течечки води имале различни и спротивни ефекти по биолошката разновидност во Паркот. Во 1936 година биле зафатени водите од Летничките Извори за потребите на хидроцентралата во селото Рамне, а подоцна и за водоснабдителниот систем на Охрид. Може да се претпостави дека овие зафати придонеле за исчезнување на поточниот рак (*Austropotamobius torrentius*) и поточната пастрмка (*Salmo lumi*) кои имаат статус на глобално загрозувани видови. Во последните неколку декади зафатени се водите од повеќето поиздашни извори, за потребите на селата во Паркот. На дел од преостанатите извори изградени се чешми или корита, но во овој случај негативните последици по биолошката разновидност се помали.

Од друга страна, преку изградба на локви човекот директно придонел за зачувување на голем број акватични без`рбетници и водоземци. Со драстичното опаѓање на сточарството во Паркот, интересот за одржување на истите е значително намален. Денес водата се задржува трајно или повремено во само дел од нив: локвата кај Горни Исток, локвата Гафа, Црвена Локва, локвата во Шарбојца, Симонческа Локва (сидана со камен), две локви во полето Студино, Мечкина Локва, локвата над селото Коњско (Охридско), локвата кај Косто бачило (бетонско дно), локвата кај Чавкалица (Варнице) и локвата кај Попов Извор, над с. Љубаништа (сидана со камен). Другите локви во кои водата не се задржува подолго време или воопшто, се локвата во Горна Бука, локвата на Липона Ливада (бетонско дно), локвата кај Ервеника Нива (бетонско дно), локвата над Косто Бачило, локвата кај месноста Два Бунари (сидана, со бетонско дно, целосно затревена) и малата локва во Студино. Постојат податоци дека во текот на 70-тите и 80-тите се користеле и други локви, како на пример, кај месноста Воје и под Елен Врв, над селото Шипокно. Покрај тоа, во Паркот во минатото се изградиле и голем број бунари, но во моментот повеќето од нив се срушени или суви.

Природните и вештачките локви во Паркот се важни живеалишта за повеќе групи животни во Паркот, особено некои видови без`рбетници, водоземци, птици и крупни цицачи. Поради намалувањето на сточарските активности, не постои интерес за одржување на истите и денес голем дел од нив се пресушени или со намален капацитет. Ова директно го засега дел од животинскиот свет во Паркот.

Урбанизација и инфраструктура

Паралелно со напуштањето на маргинално земјоделско земјиште во Паркот, се одвива интензивна урбанизација на плодните површини во крајбрежниот појас. Имено, кон крајот на 60-те години на минатиот век, започнал интензивен процес на внатрешна миграција на населението – од планинските села во Паркот кон градовите или пак во пониските делови на Паркот, долж крајбрежјето на Охридското Езеро. Како резултат на тој процес биле подигнати сосема нови населби, како што се: Рача, Свети Стефан, Исток, Долно Коњско, Сирхан, Лагадин и Елешец. Дел од новонастанатите населби, како на пример Елешец и Лагадин, главно се населени со повремени жители. Истовремено, старите населби, како на пример Лескоец, Отешево, Рамне, Шипокно и Коњско, биле речиси целосно напуштени.

Во последните две декади урбанизацијата зема сè поголем замав, во крајбрежниот дел, но и во планинскиот дел. Старите, напуштени села постепено прераснуваат во викенд населби, при што покрај промената во сопственичката структура се одвива и процес на притисок за зголемување на урбанизираните дел скоро на сите села и населби. Најголем дел од новите жители се со постојано место на живеење надвор од границите на Паркот, а на подрачјето престојуваат главно во летната сезона или за викендите. Модернизацијата на населбите во планинскиот дел на Паркот е пропратена

со зголемена инфраструктура, поголема потрошувачка на вода и зголемено загадување, како комунални отпадни води и цврст отпад (комунален смет и градежен шут). Поради големиот интерес за градежни парцели во овие населби, цената на поранешното земјоделско земјиште постојано расте што пак дополнително допринесува за намалување на интересот за земјоделството или другите традиционални стопански дејности кај локалното население.

Важно е да се спомне дека забрзаната урбанизација во континуитет е пропратена со бројни обиди за бесправна градба, узурпација на државното земјиште и несоодветна инфраструктура. Посебно загрижуваат постојаните обиди за бесправна градба на објекти долж брегот на Охридско Езеро, особено во и околу зоната за строга заштита на потегот од Пештани до Градиште, од Градиште до Трпејца, месноста Надол, јужно од селото Трпејца и околу селото Коњско (Преспа).

Особено загрижувачки се обидите за урбанизација на Паркот кои се иницираат од страна на високи државни и локални власти, како на пример случајот со наметнатата постапка за измена на План за управување 2011 – 2020 година, во делот на зонирање, за да се овозможи реализација на петте развојни проекти на Владата на Република Северна Македонија, започнат во 2013 година, која за среќа беше стопирана.

Растечката урбанизација во Паркот, иако концентрирана на релативно мало подрачје, предизвикува големи последици по биолошката разновидност. Негативните ефекти на урбанизацијата вклучуваат уништување и фрагментација на живеалиштата, преку проширување на постојната и изградба на нова инфраструктура (патишта, електрични, водоводни и телекомуникациски инсталации и сл.), зголемено загаѓање на природните богатства (особено вода) и загадување (цврст отпад, градежен шут, отпадни води, аерозагадување, бучава, еутрофикација и друго).

Според тоа, постојните трендови упатуваат на заклучокот дека, во иднина, експанзијата на урбанизацијата ќе биде една од најсериозните закани по интегритетот на биолошката разновидност, особено во некои делови од Паркот, вклучително и такви кои се исклучително важни за зачувувањето на некои од клучните вредности во Паркот. Така на пример, крајбрежните клифови долж Охридското Езеро се живеалиште за лушпеста гуштерица (*Algyroides nigropunctatus*) која се вбројува меѓу клучните вредности во Паркот (балкански ендемит). Овој вид има дисјунктен ареал, а малата популација во Паркот се наоѓа на источната граница на неговото распространување. Оттука и малите притисоци врз живеалиштето може да имаат голем ефект врз оваа чувствителна популација. Со изградбата на објекти и инфраструктура долж клифовите на потегот од Пештани до Градиште и во близината на с. Трпејца се отежнува комуникацијата на метапопулациите во Паркот, а со тоа се загрозува опстанокот на овој вид на подрачјето.

Ограничувања

Законска рамка

Една основните задачи на ЗЗП е обезбедување на интегрална заштита на природата, притоа тој треба да ја зачува позицијата на основен закон кој ќе обезбеди заштита и управување на природните вредности во нашиот случај на националниот парк и истовремено да овозможи примена и на други закони кои го регулираат користењето на природните богатства.

Сепак, поради разликите помеѓу заштитените подрачја и нивните потреби, особено во делот на користењето на природните ресурси и напорите на Владата преку одредби во законот да го компензира изостанокот на финансирање од буџетот на државата често ја компромитира основната цел на законот заштита на природните вредности преку интегрална заштита и управување.

Имајќи го ова предвид, ЈУНПГ како подготовка на процесот на донесување на овој План за управување изготви сериозна анализа на законската рамка која даде вредни насоки со кои се избегнаа недореченостите и противречностите на позитивните законски прописи кои го регулираат нашето работење

Капацитет на институциите

За извршување на функциите пропишани со ЗЗП, ЈУНПГ неопходно е да поседува разнообразен, стручен, високо способен и мотивиран кадар. Тука се мисли пред сè на кадар со капацитет за ефикасно и ефективно зачувување на биолошката разновидност, спроведување на редовен мониторинг на биолошката разновидност, управување со информации системи, еколошка едукација, поддршка на посетителите во Паркот, развој на туризмот, односи со јавноста, општи и административни работи и други. Покрај тоа ЈУНПГ има потреба од дообука на постојните вработени.

Овие предуслови ќе бидат задоволени преку веќе започнатата реориентација на одржливо финансирање на заштитата на природата, преку обезбедување на приходи од индиректно користење на природните ресурси. Исто така, во текот на имплементацијата на овој план за управување, се очекува да продолжи директната финансиска поддршка од Фондот за природа во Охрид и Преспа (ПОНТ), која започна во 2018 година. Во остварувањето на својата дејност, ЈУНПГ исто така има потреба од блиска соработка и поддршка од МЖСПП, а особено УЖС, кои како и паркот се соочуваат со недостиг од стручен кадар и соодветни материјално технички средства. МЖСПП и УЖС играат клучна улога во комплетирањето и спроведувањето на законската регулатива спомената во претходното поглавје. Во делот на спроведување на ЗЗП и другите релевантни законски акти, свое место секако имаат и други органи на државата и единиците на локалната самоуправа, пред сè Државниот инспекторат за животна средина и овластените инспектори за животна средина на општините Охрид и Ресен, кои исто така се соочуваат со проблеми во кадровската екипираност и материјално техничка опременост.

Одржливо финансирање на ЈУНПГ

Според IUCN, „финансиската одржливост на заштитените подрачја може да се дефинира како способност да се обезбедат соодветни, постојани и долгорочни извори на финансирање и истите да се насочат благовремено и на соодветен начин, така што целосно ќе се покријат вкупните трошоци за заштитените подрачја и да се обезбеди ефективно и ефикасно управување на заштитените подрачја во поглед на зачувувањето и другите цели.“

Од прогласувањето, па се до денес, обезбедувањето на одржливо финансирање на зачувување на Паркот, во целост било одговорност на Управата на НПГ, ООЗТ Национален парк „Галичица“, односно нивната наследничка – ЈУНПГ. Во минатото, во повеќе наврати правени се напори да се обезбеди финансирање од повеќе извори, но за жал, приходите од продажба на огревно дрво се покажале како најстабилни. Учеството на овој извор на приход во вкупниот буџет на установата се движел од 80 до 90% до 2017 година, а од 2018 година, благодарение на реориентацијата спомнатата погоре, овој процент е намален на 50-60%.

Една од основните цели на проектот KfW/НПГ и претхониот план за управување беше преместување на фокусот од одржливо користење на шумите кон сеопфатно и интегрирано зачувување на природата и исполнување на другите функции на Паркот. Како што беше наведено погоре, започнувајќи од 2018 година Паркот се реориентира во зголемување на приходите од дополнителни активности со што се докажа дека преместувањето на фокусот е остварливо, а преку инвестициите во средства и материјали за еколошка едукација, одржлив туризам и партнерството со ПОНТ овој начин на финансирање со очекува да биде одржлив на долг рок.

Согласно ЗЗП ЈУНПГ се финансира од:

- надоместок за влез и посета на Паркот,
- надоместок за паркирање во Паркот,
- надоместок за посета на посебни објекти во Паркот,
- надоместок за контролиран отстрел на диви животни и собирање на диви видови растенија и габи и други шумски плодови во Паркот,
- надоместок за престој во Паркот,

- надоместок за вршење дејност или активност во национален парк,
- надоместок за пловидба во национален парк,
- надоместок за употреба на лого на национален парк на производи и услуги за комерцијална употреба,
- надоместок од екосистемски услуги,
- буџетот на Република Северна Македонија и единиците на локалната самоуправа на чие подрачје се наоѓа националниот парк и
- други извори (донации, грантови, кредити, подароци, легати и друго).

Недостиг на информации

Со оглед на комплексноста на природните системи, современите приоди во управувањето со заштитените подрачја ја истакнуваат важноста од донесувањето на информирани одлуки. Оттука и потребата за ефективно учество на јавноста, особено на клучните засегнати и заинтересирани страни. Меѓу нив секако спаѓа и стручната јавност, а користењето на квалитетни и научно засновани информации во донесувањето на одлуки претставува императив.

Во подготовките на претходниот план за управување беа превземени дотогаш најобемни активности за собирање на достапните информации (објавени и необјавени) за клучните вредности на Паркот, како и теренски истражувања со кои тие беа надолполнети или ажурирани. Благодарение на тоа, ЈУНПГ располага со обемна база на податоци како добра основа за информирано донесување на одлуки. Дополнително, во спроведувањето на планот за управување со НПГ 2011 – 2020, во рамките на Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност беа обезбедени податоци за дел од клучните вредности на паркот кои се користат во подготовката на Планот за управување 2021 – 2030.

Во моментот ЈУНПГ нема податоци за повеќе групи од нижите растенија, мововите, габите (пр. миксомицетите) и безрбетните животни (пр. мрежокрилци, стрижибуби и др.). Податоците за растителните заедници не се целосно ревидирани и усогласени со Интернационалниот кодекс за фитоценолошка номенклатура, а некои од утврдените типови живеалишта во Паркот не се фитоценолошки определени. Исто така, податоците за распространувањето на растителните заедници, типовите живеалишта и за голем број видови се нецелосни. Особено оскудни се квантитативните податоци за состојбата, структурата и процесите во екосистемите и живеалиштата, односно големината и структурата на популациите на видовите.

Ниска јавна свест за потребата од зачувување на клучните вредности на Паркот

Во изминатите три декади беа спроведени бројни активности, главно од невладините организации во регионот, насочени кон подигнување на свеста на јавноста во врска со одделни прашања и проблеми во животната средина. Ваквите активности беа поддржани од повеќе меѓународни донатори, особено од Светска Банка, во рамките на Проектот за заштита на Охридско Езеро, а во поново време и од Европската унија, ПОНТ и други донатори. Овие проекти беа насочени главно кон проблемите на загадување со отпадни води и цврст смет, а во поретки случаи и кон зачувување на биолошката разновидност.

Во отсуство на изградена стратегија и оперативни планови, активностите на ЈУНПГ на ова поле во минатото биле нередовни, а финансиските средства за нивна реализација скромни. Активностите за подигање на свеста за значењето и улогата на Паркот и другите заштитени подрачја во регионот биле реализирани од други организации и институции и често пати биле наменети пред сè за стручната јавност.

Генерално, може да се каже дека кај локалното население преовладуваат убедувања за користа и потребата од директно искористување на природните ресурси, односно за естетските вредности на пределот, особено езерата и шумите. Така на пример, кај локалната јавност постои висок интерес за проширување на опфатот на урбанизацијата и сè уште висока поддршка за иницијативите

за изградба на големи инфраструктурни објекти, како на пример патишта, центри за зимски спортови во високопланинскиот дел на Паркот и слично. Кај голем дел од локалното население, особено од населбите долж Охридското Езеро, но и во Преспа, преовладува претставата за Паркот како територија со многу ограничувања и пречка за економскиот развој. Исто така, сè уште постои голем интерес за огревно дрво произведено во Паркот, но и за други шумски производи. Во поново време кај локалната јавност постои голем интерес и поддршка за развојот на туризмот, вклучително и некои нови или во моментот неразвиени форми, како селски туризам, здравствен туризам и сл. Ваквата промена дава надеж дека свеста за потребата од заштита на природатанезапириливо расте.

Ниска прекугранична соработка

Јужната граница на НПГ едновременно е и граница со три држави, односно Албанија, Грција и Македонија. Имајќи предвид дека значаен дел од клучните вредности на паркот се застапени и во соседните држави, размената на знаења и искуства помеѓу администрациите од трите држави е неопходна. Изолираните иницијативи на ЈУНПГ за подобрување на прекуграничната соработка преку потпишување на меморандум за соработка се покажа дека во многу зависи од афинитетите на раководните кадри во институциите. Поради тоа, обемот и квалитетот на соработката во периоди е на завидно ниво но за жал, има периоди во кои таа целосно замира.

Присутството на ПОНТ во регионот и активностите кои тој ги подржува, најверојатно ќе придонесат во подобрувањето на соработката помеѓу институциите задолжени за заштита и управување со заштитените подрачја. ЈУНПГ има интерес и ќе го помага овој процес.

Можности

Развој на одржлив туризам во Паркот

Согласно член 72 од ЗЗП, категоријата на заштитено подрачје национален парк е наменета првенствено за зачувување на изворното природно богатство, но и за научно-истражувачки, културни, воспитно-образовни и туристичко-рекреативни намени.

Квалитетот на природната животна средина сè почесто претставува главна атракција за туристите и голем број заштитени подрачја ширум светот привлекуваат бројни посетители. Ова отвора големи можности за подигање на јавната свест и поддршка за зачувување на природата, но и поттик за одржлив развој на локалните заедници преку развој на нови форми на туризам. Од друга страна, несоодветното управување на активностите на посетителите и неконтролираниот развој на туризмот може да доведат до деградација или загрозување на природните вредности во заштитените подрачја. Ваквите ризици би се избегнале доколку се следат десетте принципи на Европската повелба за одржлив туризам во заштитени подрачја.

Охридско-преспанскиот Регион е една од најзначајните туристички одредишта во Македонија, но и пошироко. Според податоците на Агенцијата за поддршка на туризмот и Заводот за статистика на Македонија, во Република Северна Македонија имаме континуиран раст во туризмот од 2000 до 2018 имеме континуирано покачување на домашните и на странските туристи графички прикажано со следниот графикон.

Број на туристи во Охридско-преспанскиот Регион 2000 – 2018 година

Оценка на ефективност и ефикасност на управувањето и управувачките капацитети

ЈУНПГ запчна со оценување на ефикасноста и ефективност на управувањето, преку апликација на МЕТТ алатката за оценување на управувањето, во 2006 година. Оценувањето со помош на оваа алатка беше направено и во 2008, 2009, 2018 и 2019 година. Имајќи ги предвид информациите, податоците и препораките кои ги дава оваа алатка и корисноста на податоците добиени преку спроведување на ваков тип на оценување, ЈУНПГ планира во спроведување на овој План за управување редовно, секоја година, да го спроведува оценувањето со помош на МЕТТ алатката. Последниот извештај од оценувањето во 2019 година даден е во следната табела.

Спроведувањето на оценувањето за 2019 година беше организирано преку групна работилница и учество на засегнатите страни. Консултациите со јавност беа реализирани преку одржани состаноци на Советот за засегнати страни и Научниот совет.

МЕТТ оценка 2018 – 2019

Бр.	Прашање	Макс. бр. поени	2019	2018	Управувачки елемент
1	Дали заштитеното подрачје има легален статус (или во случај на приватните резервати дали е покриено со некаков завет или слично)?	3	3	3	Контекст
2	Дали се воспоставени соодветни регулативи за контрола на употребата на земјиштето и активности (како што е ловот)?	3	2	2	Планирање
3	Може ли персоналот да ги спроведе правилата за заштитено подрачје доволно добро? (Персонал = оние кои се одговорни за управување со страницата)	3	2	2	Влезови
4	Дали се управува според договорените цели?	3	2	3	Планирање
5	Дали заштитеното подрачје е со вистинската големина и форма за да се заштитат видовите, живеалиштата, еколошките процеси?	3	2	3	Планирање
6	Дали границата е позната и обележана?	3	2	2	Процеси
7	Дали има План за управување и дали се спроведува?	3	2	2	Планирање
7а-с	Дополнителни точки: Процес на планирање	3	1	2	Планирање
8	Дали има редовен план за работа и дали се спроведува?	3	2	2	Планирање
9	Дали имате доволно информации за управување со	3	2	3	Влезови

	областа?				
10	Дали употребата на /пристап до ресурси е доволно контролирана во согласност со одредените цели?	3	1	2	Процеси
11	Дали има програма за управување со научно истражувачка работа?	3	1	3	Процеси
12	Дали активно се управува со ресурсите?	3	3	2	Процеси
13	Дали има доволно вработени луѓе за управување со заштитеното подрачје?	3	2	1	Влезови
14	Дали вработените се соодветно обучени за исполнување на целите на управување?	3	2	2	Влезови
15	Дали е доволен тековниот буџет?	3	2	1	Влезови
16	Дали е буџетот безбеден?	3	3	1	Влезови
17	Дали буџетот успева да ги задоволи критичните потреби за управување?	3	2	2	Процеси
18	Дали опремата е доволна за потребите на управување?	3	3	2	Влезови
19	Дали е соодветно одржувана опремата?	3	2	2	Процеси
20	Дали има планирана програма за образование/еколошка едукација поврзана со целите и потребите?	3	1	2	Процеси
21	Дали планирањето на употреба на земјиштето и водата (надвор од заштитеното подрачје) го признава заштитеното подрачје и помага за постигнување на целите?	3	1	3	Планирање
21a-c	Дополнителни точки: Планирање на земјиште и вода	3	0	3	Планирање
22	Дали има соработка со соседните корисници на земјиште и вода?	3	1	2	Процеси
23	Дали домородните и традиционалните народи кои живеат или редовно ја користат заштитената област имаат придонес кон одлуките за управување?	0	0	0	Процеси
24	Дали локалните заедници и жители од близина на заштитеното подрачје имаат учество во одлуките за управување?	3	2	2	Процеси
24a-c	Дополнителни точки: Локални заедници / домородни луѓе	3	1	2	Процеси
25	Дали заштитеното подрачје им дава економски придобивки на локалните заедници, на пр. приход, вработување, плаќање за еколошки услуги?	3	3	2	Резултати
26	Дали се следат активностите за управување со ефикасноста?	3	1	1	Планирање
Add.	Дали заштитеното подрачје свесно успева да се прилагоди на климатските промени?	3	0	0	Процеси
27	Дали објектите за посетители се соодветни?	3	2	2	Излези
28	Дали тур-операторите придонесуваат за управување со заштитените подрачја?	3	1	2	Процеси
29	Ако се наплаќа (како што се влезници и сл.), дали тие помагаат во управувањето со заштитеното подрачје?	3	3	3	Влезови
Add.	Дали заканите за главните вредности на заштитеното подрачје се идентификуваат, класифицираат и адресираат?	3	2	0	Излези
30	Која е состојбата на важните вредности на заштитеното подрачје во однос на кога за прв пат беше прогласено?	3	2	2	Резултати
30a-c	Дополнителни поени: Проценка на состојбата	3	2	3	Резултати

Add.	Дали е променет статусот на клучните индикаторски видови во последните 5 години?	3	0	0	Резултати
Add.	Дали е променет статусот на живеалиштата во последните 5 години?	3	0	0	Резултати
	Вкупен резултат	111	63	71	

СТРАТЕГИЈА

ЗАЕДНИЧКА ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА НА НАЦИОНАЛЕН ПАРК ГАЛИЧИЦА

(за периодот 2020 – 2035 година)

Нашиот НПГ е нашироко познат по својата богата и ретка природа и неповторлива убавина. Во најголем дел од Паркот природните процеси се одвиваат непречено со што се овозможува долгорочна заштита на карактеристичните екосистеми и видовите кои зависат од нив.

Ние, посетителите се грижиме за Паркот и уживаме во неговото природно, културно и пределско богатство. Покрај во крајбрежните делови, во голем број не има и во внатрешноста, каде постојат бројни можности за инспирација, незаборавни доживувања и рекреација во природна и неурбанизирана средина. Непосредниот контакт со природата кај нас буди голем интерес за зачувување и запознавање со неа. Во нашите активности претпочитаеме да користиме скромна инфраструктура со цел да се избегнат значајни нарушувања на природната средина.

Ние, локалните заедници сме горди на нашиот Парк. Учествуваме во процесот на донесување одлуки за заштитата и управувањето. Разбираме дека преку зачувување на неговите природни и културни вредности се збогатува туристичката понуда. Ние се залагаме за ограничена и контролирана урбанизација за да се обезбеди долгорочен просперитет и висок квалитет на живеење за нас и за нашите идни генерации.

Ние, граѓанските здруженија ги препознаваме и почитуваме вредностите на Паркот. Активно соработуваме на нивна заштита и учествуваме во сите процеси на одлучување. Придонесуваме во промоцијата на Паркот преку организирање на настани и манифестации во соработка со јавната установа.

Ние, вработените во ЈУНПГ, сме силно мотивирани и посветени на зачувувањето на нашиот Парк во интерес на сегашните и идните генерации. Нашите способности и знаење ни овозможуваат ефективно и ефикасно работење. Финансиски средства за нашето работење се обезбедуваат од нашите редовни активности, а делумно од јавни приходи. Во нашето работење уживаме голема поддршка од централната и локалните власти и од целокупната јавност.

Нашиот Парк е значаен и функционален дел од европската еколошка мрежа „НАТУРА 2000“ и сите сме горди на нашиот придонес за зачувување на природата во Европа и во светот.

Цели на заштита на подрачјето

Основните цели на управувањето со Паркот произлегуваат од главните теми и изјави во Визијата. Тие се поспецифични изјави за ефектите кои треба да се постигнат преку спроведувањето на ПУ во наредните десет години. За секоја од основните цели предложени се посебни цели со кои поблиско се опишуваат резултатите што треба да се постигнат. Тие се срочени како мерливи стандарди, состојби, вредности, трендови или степени на промени и овозможуваат објективна оценка на напредокот кон остварување на општите цели, односно Визијата за Паркот.

Основни и посебни цели на управувањето со НПГ 2021 – 2030 година

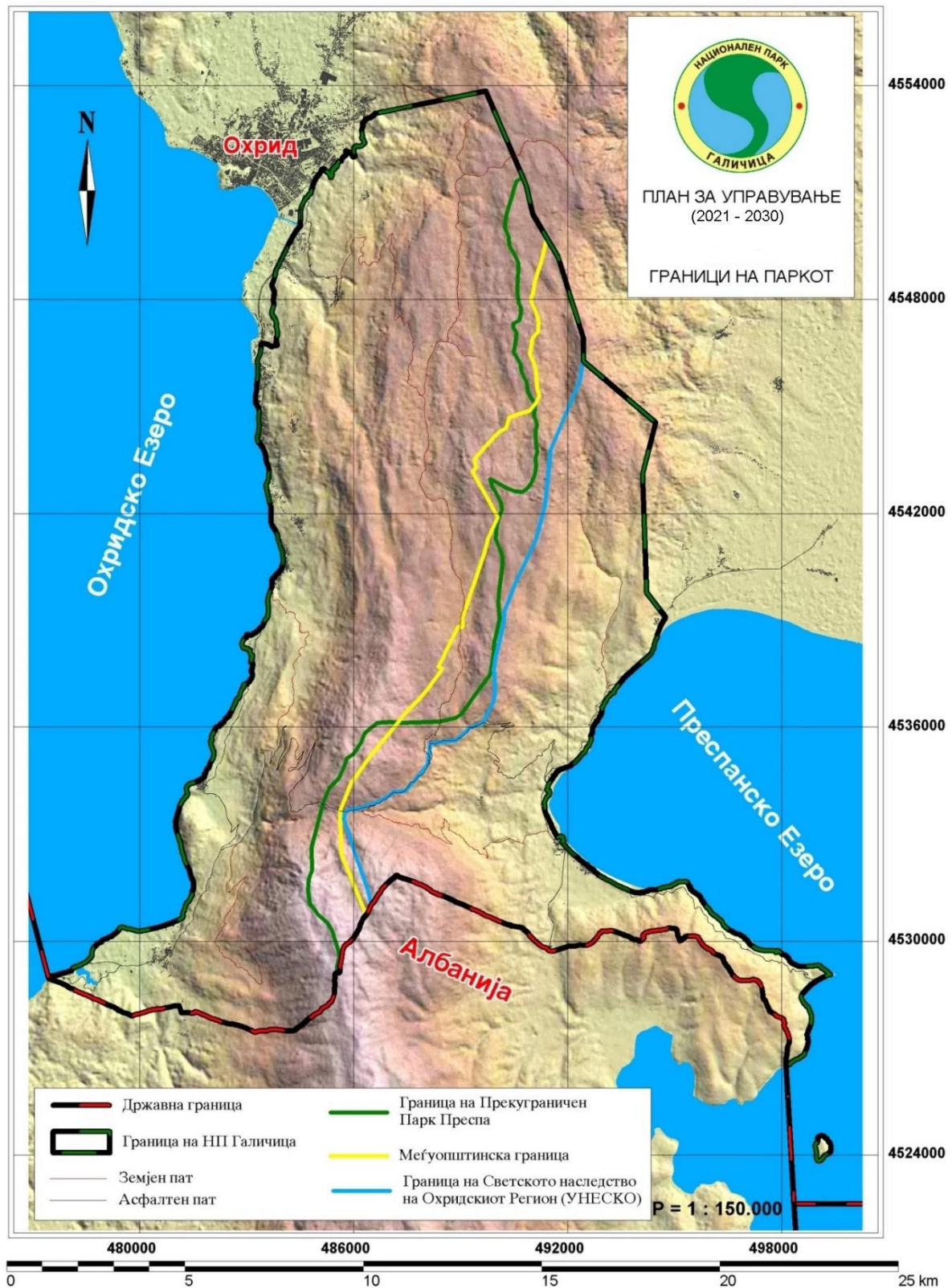
ОСНОВНА ЦЕЛ	ПОД-ПРОГРАМА	ПОСЕБНА ЦЕЛ
<p>Зачуваната разновидност на видовите и живеалиштата, како и стабилните еколошки процеси, обезбедуваат уникатна убавина на природниот пејзаж, а со тоа и зачувување на универзалната вредност на Паркот, за сегашните и идните генерации.</p>	Мониторинг на биолошката разновидност на видови	Разновидноста на видовите е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните видови.
	Мониторинг на биолошката разновидност на живеалишта	Разновидноста на живеалиштата е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните заедници.
	Спроведување активности за заштита и конзервација на видови и живеалишта	Спроведени се соодветни активности за заштита на значајни видови и живеалишта.
	Методологија за мониторинг на состојбата на живеалиштата и видовите	Развиена е и аплицирана соодветна методологија за мониторинг на видови и живеалишта која е меѓународно прифатена.
	Мониторинг и заштита на геолошкиот диверзитет на НПГ	Развиена е и аплицирана методологија за мониторинг на геолошкиот диверзитет.
<p>Природните ресурси во НПГ се користат одржливо. Нивното користење обезбедува приходи за локалните заедници и стабилно финансирање на ЈУНПГ.</p>	Одржливо користење на шумите во НПГ согласно Посебните планови за одгледување и заштита на шумите	Користењето на шумите во Паркот е контролирано и одржливо.
	Оценка на состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели	ЈУНПГ поседува информации за состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели.
	Поддршка на плантажно одгледување на Охридски чај (<i>Sideritis raeseri</i>)	Притисокот врз дивите видови кои се собираат за комерцијални цели е намален, а локалниот развој поддржан и подобрен.
<p>Управување со шумските живеалишта и екосистеми во согласност со директивата за живеалишта.</p>	Мапирање на шумите согласно Директивата за живеалишта	ЈУНПГ располага со информации за живеалиштата согласно ЕУ Директивите во соодветен формат.
	Користење на дел од шумите во зоната за одржливо користење за задоволување на потребите од огревно дрво за ранливите категории од локалното население	ЈУНПГ е социјално одговорна установа која ги помага ранливите групи преку строго утврден начин на управување со шумите.

	Поттикнување на научно истражување	ЈУНПГ активно учествува во креирањето и спроведувањето на научното истражување во согласност со целите на управувањето.
Посетата не ги загрозува природните и културни вредности на Паркот, нудејќи им на посетителите непречено и сеопфатно искуство, со што истото се претставува на најдобар можен начин, истовремено обезбедувајќи ги приходите потребни за негово зачувување, градење јавна поддршка за зачувување на природата и отворање можности за одржлив развој на локалната заедница.	Социо-економско и пазарно истражување и маркетинг	Паркот е одржлива дестинација модел за други заштитени подрачја и туристички дестинации во регионот, каде зачуваната природа, културното наследство и локалното население се испреплетени на одржлив начин.
	Развој и имплементација на систем за мониторинг на посетителите	Различни програми за посета подобрани со понудата на локалното население овозможуваа безбедна посета и презентација на зачуваните вредности на Паркот.
	Изградба и одржување на инфраструктура	Соодветната и современата туристичка инфраструктура е континуирано одржувана и надградувана.
	Подобрена туристичка понуда и активности за алтернативен туризам	Престојот на посетителите е поддржан со соодветни, интересни и современи активности и понуда.
Управувањето ја поттикнува соработката на ЈУНПГ со локалните заедници, да изгради меѓусебен однос полн со доверба, кој ќе придонесе за јакнење и унапредување на одржливиот локален развој.	Придонес на НПГ во локалниот развој	ЈУНПГ обезбедува информации и податоци за придонесот на Паркот во развојот на одржливиот туризам.
	Продолжен и збогатен престој на посетителите	ЈУНПГ придонесува за продолжен и збогатен престој на посетителите во локалните заедници во Паркот, во насока на одржлив развој на туризмот.
	Активно учество на локалните заедници во управувањето со НПГ	Локалните заедници земаат активно учество во планирањето на развојот и управувањето со туризмот во Паркот.
Функционалната инфраструктура, развиената комуникациска стратегија за редовно информирање на целните групи, различните информативни содржини и знаењето за биодиверзитетот и другите значајни природни карактеристики, обезбедува едукациска платформа за остварување позитивни искуства со природата, како и емотивна и научна основа потребна за одговорно однесување за заштита на природата.	Одржување и надградба на постојната инфраструктура за еколошка едукација	Постојната инфраструктура за информирање и еколошка едукација на посетителите е континуирано одржувана и надградувана.
	Воспоставување систем за информирање на јавноста	Пошироката јавност е редовно информирана за активностите на ЈУНПГ во полето на заштита на природата.
	Подготовка и дистрибуција на информативен и едукативен материјал	Промотивен материјал со едукативен и информативен карактер е редовно подготвен и дистрибуиран.
	Подигнување на јавната свест за заштита на природата	Активностите на ЈУНПГ придонесуваат за подигнување на јавната свест за потребата од зачувување на природата.
ЈУНПГ ги има сите ресурси за управување, а ги	Обезбедување правна и планирачка рамка	Внатрешните регулативи на јавната установа се усогласени со законските

користи за континуирано подобрување на сите сегменти на управување и организациската култура, истовремено градејќи соработка со засегнатите страни.	потребна за управувањето	обврски.
	Развој на институционалните и човечките ресурси и компетенции	Институционални и индивидуални капацитети потребни за ефикасно и ефективно управување со Паркот и за афирмирање на јавната установа се обезбедени преку континуирано подобрување, управување со знаењата и развој на организациска култура.
	Инфраструктура	Соодветна транспортна и комунална инфраструктура без негативно влијание врз вредностите на Паркот е обезбедена преку соработка со засегнатите страни.
	Финансирање	Основната дејност на ЈУНПГ се финансира од јавни приходи, додека развојот на Паркот се финансира од јавни приходи или од приходи што ги остварува установата, донации и проекти.

Граници и зони

Согласно член 4 од Законот за прогласување на дел од планината Галичица за Национален парк границите на НПП дадени се на следнава карта.

Зонирање

Согласно ЗЗП, режимот на заштита во заштитените подрачја се регулира со зонирањето и просторниот план. Со актот за прогласување на подрачјето (член 93) „може да се установат особено следниве“ четири зони: (1) зона за строга заштита; (2) зона за активно управување; (3) зона за одржливо користење и (4) заштитен појас. Активностите и дејностите кои можат да се вршат во зоните кои се установуваат со актот за прогласување се определуваат со тој акт или со планот за управување (член 93 од ЗЗП). Согласно член 105 од ЗЗП, активностите и дејностите кои можат да се вршат во зоните се како што следи:

1. **Зона за строга заштита.** Во зоната за строга заштита се дозволени научно истражувачки активности, доколку тие не се во спротивност со примарните цели на заштита на подрачјето.
2. **Зона за активно управување.** Во зоната за активно управување може да се вршат активности на управување кои се однесуваат на манипулирање со живеалишта и манипулирање со видови. Во зоната за активно управување се дозволени активности од економски карактер кои немаат негативно влијание на примарната цел на заштита, како екотуризам или традиционално екстензивно земјоделство.
3. **Зона за одржливо користење.** Зоната за одржливо користење претставува значителен дел од заштитеното подрачје кој не поседува високи вредности за заштитата, каде што се наоѓаат инфраструктурни објекти, објекти на културното наследство, типови на шумски насади коишто не се карактеристични за подрачјето, како и населени места со околното земјоделско земјиште. Долготрајното преземање на интервенции и мерки, може да доведе до стекнување карактеристики на зоната за активно управување.
4. **Заштитен појас.** При вршењето на стопански дејности во рамките на заштитниот појас задолжително се применуваат мерките за заштита утврдени со овој закон.

Согласно ЗЗП и целите на управување утврдени со овој план за управување, во Паркот се воспоставуваат следните зони:

1. Зона за строга заштита на површина од 2117 ха (9%);
2. Зона за активно управување на површина од 12 275 ха (51%);
3. Зона за одржливо користење на површина од 9612ха (40%);
4. Заштитен појас на површина од 147 ха (1%).

Зоната за строга заштита опфаќа неколку делови и тоа: Стара Галичица (126 ха заштитен појас) на околу 2.040 ха, Стењско Блато на околу 17,5.ха (21 ха заштитен појас), клифовите од с. Коњско до границата со Албанија, клифовите од с. Пештани до Градиште, клифовите од Градиште до Трпејца, дел од клифовите и крајбрежниот појас од с. Трпејца до пештерската црква Свети Никола, дел од клифовите од црквата Пресвета Богородица (Пречиста) кај с. Стење до Црквата Свети Илија, кај с. Коњско, целата територија на островот Голем Град и дел од извориштето Свети Наум.

Зоната за активно управување опфаќа неколку делови и тоа: високопланински пасишта на локалитетите Баба, Лако Сигној, Бајраче, Бугарска Чука, Косто Бачило, Суво Поле, Томорос, Дива Јасика, Гога, Здравец, Самар, Шараплица, Бигла и Петрино, шумите и брдските пасишта на локалитетите Пречна Планина, Пљуска, Сирханско Кале, Черемушана, Војтино, Голем Осој, Чоколско, Равен, Црно Брдо, Елен Врв, Поглед и Голабинец.

Зоната за одржливо користење ги опфаќа урбанизираните делови на населбите со околното земјоделско земјиште, туристичките населби и дел од високопланинските и брдските пасишта кои во минатото биле интензивно користени и во кои настанале значителни промени на природните екосистеми.

Подетален опис на зоните и активностите и дејностите кои можат да се вршат во нив е даден подолу.

Зона за строга заштита

Зона за строга заштита	
Големина	2 117 ха (9% од Паркот)
Атрибути	Природна зона со незначително изменети живеалишта од примарно потекло и незначително човеково влијание после прогласувањето на Паркот. Присутни се голем број клучни живеалишта, видови и геоморфолошки појави. Отсуствуваат инфраструктурни објекти, со исклучок на (инертен) радио комуникациски панел.
Примарна цел на управувањето	Непречено одвивање на природните процеси со цел долгорочна заштита на карактеристичните екосистеми и придружните видови.
Секундарна цел на управувањето	Научно-истражувачки активности. Во одделни делови од оваа зона се дозволени и посети под строго регулирани услови и тоа: прошетка по патеката на островот Голем Град, прошетка со кајче по извориштето Свети Наум во организација на ЈУНПГ и искачување на врвот Магаро по обележаната планинарска патека.

Зона за активно управување

Зона за активно управување	
Големина	12 275 ха (51% од Паркот)
Атрибути	Природна зона во која најголем дел од живеалишта се од секундарно потекло. После прогласувањето на Паркот, човековото влијание постепено се намалува до незначително ниво. Присутни се голем број клучни живеалишта и видови. Од инфраструктурата присутни се телекомуникациски кули со придружни објекти, асфалтни и земјени патишта и помали објекти во сопственост на ЈУНПГ.
Примарна цел на управувањето	Непречено одвивање на природните процеси со цел долгорочна заштита на карактеристичните екосистеми и придружните видови.
Секундарна цел на управувањето	Еколошки сообразени духовни, научни, образовни и рекреативни активности.

Зона за одржливо користење

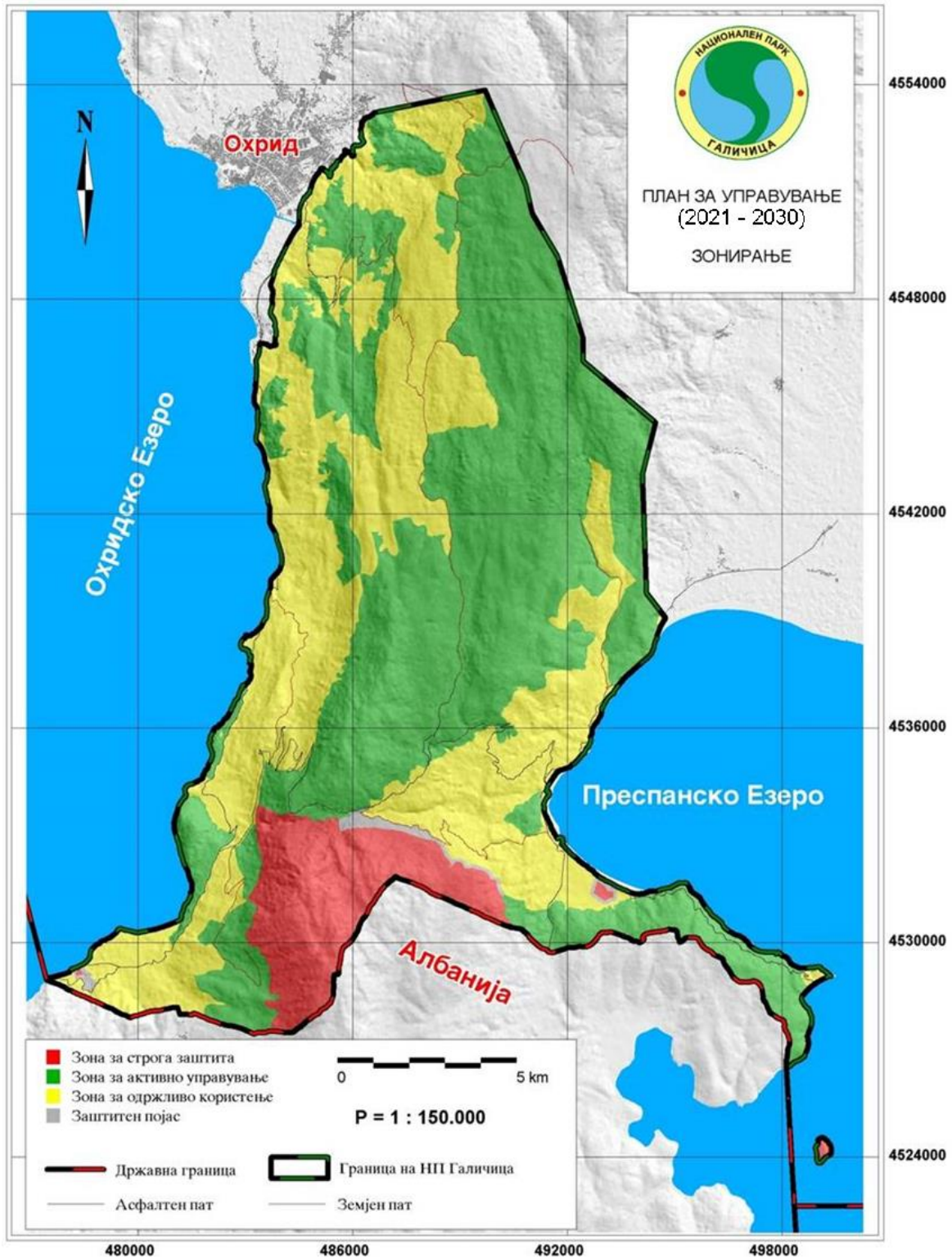
Зона за одржливо користење	
Големина	9612 ха (40% од Паркот)

Атрибути	Зона наменета за домување и стопански активности. Присутни се повеќе клучни живеалишта и видови кои исто така, во најголем дел, се опфатени со природната зона. Присутни се повеќе населби, туристички комплекси и значителна инфраструктура.
Примарна цел на управувањето	Еколошко поврзување на живеалиштата и контрола на човековото влијание врз природната зона.
Секундарни цели на управувањето	<ul style="list-style-type: none"> - Домување - Туристички активности - Производство на (огревно) дрво - Собирање на лековити растенија и габи - Земјоделско производство

Заштитен појас

Заштитен појас	
Големина	147 ха (1%)
Атрибути	Природни или полуприродни живеалишта или урбанизиран површини со или без значителна инфраструктура и човеково влијание.
Примарна цел на управувањето	Контрола на човековото влијание од зоната за одржливо користење врз зоната за строга заштита.
Секундарни цели на управувањето	Еколошки сообразени духовни, научни, образовни и рекреативни активности.

Зонирање на НП „Галичица“

Дозволени и забранети активности во зоните

АКТИВНОСТИ	ЗОНИ			
	Строга заштита	Активно управување	Одржливо користење	Заштитен појас
Научни истражувања (само со претходна дозвола од МЖСПП)	ДА	ДА	ДА	ДА
Археолошки истражувања (само по претходно известување и согласност од ЈУНПГ и дозвола од други надлежни институции)	ДА	ДА	ДА	ДА
Пешачење (по обележани патеки)	ДА	ДА	ДА	ДА
Пешачење (надвор од обележани патеки)	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Турно скијање	НЕ	ДА	ДА	ДА
Поставување инфо-табли	НЕ	ДА	ДА	ДА
Поставување патокази	ДА	ДА	ДА	ДА
Уредени места за одмор (маси, клупи, настрешници)	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Кампување и ноќевање на отворено и под шатор (само на уредени места за таа намена)	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Набљудувачници и видиковци	НЕ	ДА	ДА	ДА
Палење оган на отворено (освен на уредени места за таа намена)	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Собирање диви видови (габи, плодови, растенија и др.)	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Собирање животни (пр. пеперутки, желки, и др.)	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Напасување стока	НЕ	ДА ¹	ДА	НЕ
Одгледување земјоделски култури на традиционален начин	НЕ	НЕ	ДА ³	НЕ
Косење трева	НЕ	ДА ¹	ДА	НЕ
Пчеларство - времено поставување кошници	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Пчеларство - придружни објекти	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Комерцијално шумарство	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Современо земјоделско производство	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Собирање дрва и гранки	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Риболов	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Лов	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Алпинизам на уредени места	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Планински велосипедизам по уредени патеки	НЕ	ДА	ДА	ДА
Полетувалиште за параглајдеристи	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Моторни возила (автомобили, четириколки и мотоцикли) по постојни асфалтни и земјени патишта	НЕ	ДА	ДА	ДА
Моторни санки за снег	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Јавање	НЕ	ДА	ДА	ДА
Шетање домашни миленичиња	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Уредување на неуредени извори	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Уредување на постојни локви	НЕ	ДА	ДА	ДА
Уредување на бунари	НЕ	ДА	ДА	ДА
Нови објекти за зафаќање вода од извори и водотеци во Паркот	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ

Нови објекти за домување	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нови објекти за туристички намени (хотели, ресторани, кампови и сл.)	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нова инфраструктура за скијање (скилифтови и жичари)	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Нови објекти за други намени (објекти за управување на ЈУНПГ)	НЕ	ДА	ДА	ДА
Нови објекти за земјоделски активности (магацини, бачила, штали)	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нова инфраструктура - цевководи за водоснабдување	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нова инфраструктура - туристички намени	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Нова инфраструктура - електроенергетска	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Ветерни центри	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Соларни центри	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Центри со биомаса	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Фотоволтајци на кровни површини	НЕ	ДА	ДА	ДА
Мали хидроцентрали	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Далекуводи	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нова инфраструктура - асфалтни патишта	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Нова инфраструктура - земјени патишта	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Нова инфраструктура - канализација	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Нова инфраструктура - структури за контрола на ерозијата	НЕ	ДА ²	ДА ²	НЕ
Спроведување на геолошки истражувања и експлоатација на минерални сировини	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ

¹ Дозволено во зона за активно управување во периодот мај-август по претходно издадена дозвола од ЈУНПГ на традиционалните начини на вршење на оваа активност.

² Може да се извршуваат активности за контрола на ерозијата врз основа на претходно прифатливи решенија за заштита на природата.

³ Одгледувањето на генетски модифицирани организми е забрането на целата територија на Национален парк Галичица

Програми за управување со заштитеното подрачје

1. Зачувување и мониторинг на природното наследство

За да се одржи и унапреди севкупната вредност на подрачјето на Паркот, зачувувањето на биолошката разновидност и неговите клучни природни вредности треба да биде највисок приоритет на управувањето. Според правилникот за изработка на планови за управување со заштитени подрачја, од програмата за зачувување и мониторинг на природното наследство се издвојуваат следниве компоненти:

- Биолошка разновидност со посебни мерки за зачувување на дивите видови;
- Зачувување, заштита и ревитализација на значајните живеалишта и екосистеми;
- Методологија за мониторинг на состојбата на живеалиштата и видовите;
- Значајни елементи од физичката средина (геолошки, геоморфолошки, педолошки и хидролошки карактеристики);
- Значајни пределски или пејзажни вредности.

Следствено, беше изработена логичка рамка на основна цел на програмата и посебни цели на под-програмите кои беа развиени во подготовката на оперативниот план за оваа програма.

Програма	Основна цел	Под-програма	Посебна цел
Зачувување и мониторинг на природното наследство	Зачуваната разновидност на видовите и живеалиштата, како и стабилните еколошки процеси, обезбедуваат уникатна убавина на природниот пејзаж, а со тоа и зачувување на универзалната вредност на Паркот, за сегашните и идните генерации	Мониторинг на биолошката разновидност на видови	Разновидноста на видовите е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните видови
		Мониторинг на биолошката разновидност на живеалишта	Живеалиштата се во зачувана природна состојба со стабилни популации на придружните видови
		Спроведување активности за заштита и конзервација на видови и живеалишта	Спроведени се соодветни активности за заштита на значајни видови и живеалишта
		Методологија за мониторинг на состојбата на живеалиштата и видовите	Развиена е и применета соодветна методологија за мониторинг на видови и живеалишта меѓународно прифатена
		Мониторинг и заштита на геолошкиот диверзитет и пределски вредности на НПГ	Развиена е и применета методологија за мониторинг на геолошкиот диверзитет и пределските вредности

2. Одржливо користење на природните ресурси во подрачјето

Согласно ЗЗП, природен ресурс е секој составен дел на природата кој човекот го користи за остварување на економски цели. Согласно член 75, став 2, од овој Закон, во национален парк може да се користат природните ресурси за туристичко-рекреативни дејности, како и нивно одржливо користење на начин кој не го загрозува опстанокот на видовите и нивната природна рамнотежа. Овој став од ЗЗП издвојува два начини на одржливо користење на природните ресурси: (1) директно, при што во НПГ тука спаѓа одржливото користење на шумите за задоволување на потребите од огревни дрва и собирањето на диворастечки лековити билки и други шумски производи и (2) индиректно користење на природните ресурси најчесто за туристичко-рекреативни дејности.

Дирекното користење на природните ресурси има значајно влијание врз основните цели на заштита на паркот. Планирањето за нивно одржливо користење во следниот десетгодишен период ги има предвид останатите основни цели на заштитата особено од аспект на трансформацијата која се случува во управувањето со НПГ во последниве неколку години. Децениското одржливо користење на шумите во Паркот за обезбедување средства со кои се финансираше заштитата на природата на Паркот како и навиките на локалното население за обезбедување на огревни дрва од околните шуми внимателно се анализирани за да се овозможи постигнување на поставените цели на управувањето.

Како и во претходниот План за управување за периодот 2011-2020 година, одржливото директно користење на природните ресурси ограничено е само на зоната за одржливо користење. Одржливото индиректно користење на природните ресурси за туристичко рекреативни активности како и некои активности на традиционално земјоделие односно одгледување на лековити растенија се спроведува покрај во оваа зона и во зоната за активно управување.

Програма	Основна Цел	Под-програма	Посебна Цел
Одржливо користење на природните ресурси во подрачјето	Природните ресурси во НПГ се користат одржливо.	Одржливо користење на шумите во НПГ согласно посебните планови за одгледување и заштита на шумите	Користењето на шумите во Паркот е контролирано и одржливо
	Нивното користење обезбедува приходи за локалните заедници и стабилно финансирање на ЈУНПГ	Оценка на состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели	ЈУНПГ поседува информации за состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели
		Поддршка на плантажно одгледување на охридски чај (<i>Sideritis raeseri</i>).	Притисокот врз дивите видови кои се собираат за комерцијални цели е намален, а локалниот развој поддржан и подобрен

3. Управување со шумски живеалишта и екосистеми

Организираното управување со шумите во Паркот започнува со изработката на првите десетгодишни програми/планови за управување со шумите во 1972 година, и тоа согласно Законот за шуми. Притоа користена е методологија и содржина на плановите наменета првенствено за стопанските шуми. Поради наметнатиот начин на финансирање преку одржливо користење/експлоатација на шумите, тие биле во фокусот на интересот на администрацијата на Паркот. Сепак, свесни за потребата од поинаков пристап во управување со шумите во националните паркови, изработувачите на овие програми се обидуваале да му дадат поголемо значење на терминот „заштита“.

Но и покрај тоа, судејќи по нивната содржина, природ и методологија, тие несомнено претставуваат „шумско-стопански основи“ односно планови за стопанисување со шумите. Со други зборови, во досегашните планови очигледен е јазот што постои помеѓу планирањето засновано на природ и методологија наменети за стопанисување со шумите и потребата од интегрално управување на шумите заради зачувување на биолошката разновидност. Овие недостатоци во планирањето имаат свои последици кои главно се однесуваат на промената во видовиот состав односно форсирањето на видови кои се погодни за производство на огревно дрво, отстранувањето на стари стебла со што се уништуваат живеалишта на голем број видови фауна, како и несоодветна заштита на биолошката разновидност и природноста на пределот.

Согледувајќи ги ваквите недостатоци, во последните неколку години за вработените во ЈУНПГ беше се поочигледна потребата од нов, поинаков природ во управувањето со шумите. Впрочем, со донесување на ЗЗП се создадоа формално-правни претпоставки за тоа.

Имајќи го ова предвид, но секако и трансформацијата во управувањето и финансирањето која се случува во НПГ, се отвора можност овој План за управување да определи поинаков сет на цели, мерки

и активности за управување со шумските живеалишта и екосистеми. Секако, целите на управување со шумите во паркот усогласени се со ЗЗП и зонирањето.

Програма	Основна Цел	Под-програма	Посебна Цел
Управување со шумски живеалишта и екосистеми	Управување со шумските живеалишта и екосистеми во согласност со директивата за живеалишта	Мапирање на шумите согласно Директивата за живеалишта	ЈУНПГ располага со информации за живеалиштата согласно ЕУ Директивите во соодветен формат
		Користење на дел од шумите во зоната за одржливо користење за задоволување на потребите од огревно дрво за ранливите категории од локалното население	ЈУНПГ е социјално одговорна установа која ги помага ранливите групи преку строго утврден начин на управување со шумите
		Поттикнување на научно истражување	ЈУНПГ активно учествува во креирањето и спроведувањето на научно истражување во согласност со целите на управувањето

4. Управување со културно наследство

По своите природни и културни вредности Охридско-преспанскиот Регион е еден од најрепрезентативните региони во Република Северна Македонија. Од тие причини, регионот е впишан во листата на УНЕСКО, под името: „Природно и културно наследство на Охридскиот регион“. Најпрво, во 1979 година, Охридското Езеро е впишано на листата на УНЕСКО како природно наследство, а во 1980 година, на листата е додадено и културно наследство. На предлог на надлежните институции, МЖСПП и Министерството за култура, Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј - Охрид, Управата за заштита на културното наследство и УЖС, предложен е нов назив на номинацијата - Природно и културно наследство на Охридскиот Регион. Предлогот е усвоен во 2006 година на 30-тото заседание на Комитетот за светско наследство.

Кога во 1980 година, Охридскиот Регион беше впишан во листата на светското наследство, во документите за номинација, границите не беа прецизно дефинирани. Во 2009 година, извршено е ново дефинирање на границите на заштитеното подрачје и истото е прифатено од Комитетот за светско наследство на своето заседание во Севилја-Шпанија.

Површината на природното и културно наследство на Охридскиот Регион изнесува 83 350 ха од кои 17 974 ха се во границите на Паркот .

Со осамостојувањето на Република Северна Македонија, обновена е државноста на Република Северна Македонија и со меѓународното признавање Македонија стекна услови за директно учество во сите меѓународни асоцијации и организации, кои се бават со заштита на културното и природното наследство. Тоа ни овозможи ефикасно имплементирање на меѓународните стандарди во сите области од заштитата како и кај сите субјекти, кои се задолжени за чување на регионот како светско природно и културно наследство.

Во XX век, со промена на економските, социјалните и општествените прилики се менува функцијата на одредени објекти така да дел од профаните објекти се ориентираат кон развој на култура (музеи и музејски згради), туризам и угостителство и други дејности, а дел од сакралните објекти функционираат по потреба, односно на соодветните верски празници.

Следствено, иако културното наследство е разнообразно и богато на територијата на Националниот парк, сепак ингеренциите за управување со ова културно наследство не се на ЈУНПГ, туку се на Управата за заштита на културното наследство – Скопје, заводите и музеите. ЈУНПГ го има детално разработено и опишано културното наследство со кое располага во својот План за

управување.

5. Развој на одржлив туризам и рекреација

Програмата за развој на одржлив туризам и рекреација во НПГ е поврзана со четвртата основна цел на управување која се однесува на поддршка, развој и промоција на туристички активности и проекти во насока за зголемен и одржлив локален економски развој.

Имено, развојот и подобрувањето на туристичките активности и нивната одржливост се темели на постоењето на заштитеното подрачје НПГ. Локалните заедници, општините на чија територија се протега националниот парк, како и националната економија имаат директни и/или индиректни придобивки од постоењето и правилното управување со НПГ.

Директните придобивки се должат на развојот на туристичкиот сектор во регионот кој се потпира на природните и културните вредности кои го карактеризираат подрачјето, како и мноштвото национални и меѓународни дезигнации со кои се одликува НПГ. Овие придобивки се евидентни низ годините наназад, но се очекува и да продолжат и да се зголемат во иднина. Заради тоа, Јавната установа Национален парк Галичица, локалното население, општините, но и државата треба и силно се залагаат за развој на одржливиот туризам на ова подрачје.

Целта на управувањето со НПГ, меѓу другото, е и да се одржи како просперитетно место каде квалитетот на престојот е на високо ниво, контролата на урбанизацијата и одржувањето на автентичниот изглед на просторот се во функција на развојот на алтернативните форми на туризам, а негувањето на локалните традиции ќе придонесат за привлекување соодветен број на туристи.

Генерално, активностите на локалното население и економските оператори не се во спротивност на целите на заштита и зачувување на природните вредности на подрачјето. Овие активности се во насока на туристичко-рекреативниот развој соодветно на зонирањето на Националниот парк.

Програма	Основна Цел	Под-програма	Посебна Цел
Развој на одржлив туризам и рекреација	Посетата не ги загрозува природните и културни вредности на Паркот, нудејќи им на посетителите непречено и сеопфатно искуство, со што истото се претставува на најдобар можен начин, истовремено обезбедувајќи ги приходите потребни за негово зачувување, градење јавна поддршка за зачувување на природата и отворање можности за одржлив развој на локалната заедница.	Социо-економско и пазарно истражување и маркетинг	Паркот е одржлива дестинација модел за други заштитени подрачја и туристички дестинации во регионот, каде зачуваната природа, културното наследство и локалното население се испреплетени на одржлив начин
		Развој и имплементација на систем за мониторинг на посетителите	Различни програми за посета подобрени со понудата на локалното население овозможувава безбедна посета и презентација на зачуваните вредности на паркот
		Изградба и одржување на инфраструктура	Соодветната и современата туристичка инфраструктура е континуирано одржувана и надградувана

		Подобрена туристичка понуда и активности за алтернативен туризам	Престојот на посетителите е поддржан со соодветни, интересни и современи активности и понуда
--	--	--	--

6. Локален развој

Програмата за Локален развој има за цел да ја поттикне соработката на ЈУНПГ со локалните заедници, да изгради меѓусебен однос полн со доверба, кој ќе придонесе за јакнење и унапредување на одржливиот развој на туризмот и ќе потпомогне во остварување на визијата на Паркот.

На територијата на Паркот, во општините Охрид и Ресен, се лоцирани повеќе населени места, со постојани или привремени жители. Туризмот и услужните дејности, но и земјоделството и шумарството се главните економски активности на локалното население. Една од целите на Паркот е да ги потпомогне овие активности, во насока на правилно користење на природните ресурси и подобрување на можностите за одржлив развој на туристичките активности. Но, исполнувањето на целите на управувањето со Паркот е невозможно без поддршка од локалните заедници, како и од централните и локалните власти. Меѓу нив, сепак, локалните заедници најдиректно ги чувствуваат ефектите од активностите и мерките за управување со заштитеното подрачје. Поддршката за Паркот од локалните заедници треба да произлезе од директните и индиректните придобивки од постоењето на Паркот.

Во Паркот тоа би се постигнало со постепено напуштање на активностите кои се поврзани со експлоатација на природните ресурси (сечење дрва, собирање лековити растенија и други плодови за продажба, лов и сл.). Искористувањето на природните ресурси треба да се заснова на принципите на одржлив развој и да се ограничи на мал дел од Паркот (до 25 % од територијата). Така на пример, во делови од Паркот треба да се поттикне плантажно органско производство на локалниот планински чај и други лековити растенија од комерцијален интерес. На тој начин би се намалил притисокот врз природните популации во Паркот. Директното користење на природните ресурси ограничено е само на зоната за одржливо користење и тоа за задоволување на потребите од огревно дрво само за жителите од ранливите категории. Дел од традиционалните пасишта треба да се достапни за сточарството, но и да се зачуваат компонентите на биолошката разновидност поврзани со овие живеалишта.

ЈУНПГ, државата и донаторите треба да го поддржат и потпомогнат локалното население во изнаоѓање и развој на други извори на приходи, особено од активности за постигнување одржлив развој на туризмот, кој се потпира на природните вредности на подрачјето. На тој начин треба да се надомести загубениот приход од експлоатација на природните ресурси. Со тек на време, треба постојано да се зголемува бројот на семејни бизниси кои имаат добивка од постоењето на Паркот. Просперитетот на заедниците во Паркот треба да придонесе за развојот и на поширокиот Охридско-Преспански Регион. Во иднина треба да постои можност локалните заедници во околината на Паркот исто така да ги почувствуваат придобивките од постоењето на Паркот.

Локалните заедници треба силно да се залагаат и за ограничување и контрола на понатамошната урбанизација. Тоа треба да придонесе за општествено прифатлив, еколошки и одржлив економски развој. Населбите во Паркот треба да се одржат како витални и просперитетни места, каде квалитетот на животот е висок во секој поглед (економски, општествено и еколошки). Контролата на урбанизацијата и грижата за постигнување и одржување на автентичен изглед на населбите треба да се во функција на развој на туризмот во Паркот. Идентитетот на населбите треба да се заснова на негување на локалните традиции (храна, обичаи), како и на традиционалната архитектура во населбите кои не претрпеле големи промени. Контролата на урбанизацијата и проширувањето на инфраструктурата (патишта, електрични, водоводни и телекомуникациски инсталации и сл.) треба да придонесат за зачувување на убавиот предел и природната состојба.

Програма	Основна цел	Под-програма	Посебна цел
Локален развој	Управувањето ја поттикнува соработката на ЈУНПГ со локалните заедници, да изгради меѓусебен однос полн со доверба, кој ќе придонесе за јакнење и унапредување на одржливиот локален развој.	Придонес на НПГ во локалниот развој	ЈУНПГ обезбедува информации и податоци за придонесот на Паркот во развојот на одржливиот туризам
		Продолжен и збогатен престој на посетителите	ЈУНПГ придонесува за продолжен и збогатен престој на посетителите, во насока на одржлив развој на туризам
		Активно учество на локалните заедници во управувањето со НПГ	Локалните заедници земаат активно учество во планирањето на развојот и управувањето со туризмот во Паркот

7. Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација

Програмата за Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација има за цел да овозможи транспарентно споделување информации, да обезбеди едукативна платформа за остварување позитивни искуства со природата, како и емотивна и научна основа потребна за одговорно однесување и подигнување на јавната свест за заштита на природата. Редовното информирање на целната група, особено на локалната заедница, училиштата, соседните заштитени подрачја, посетителите итн., ќе придонесе за подигнување на јавната свест и непречена еколошка едукација, што ќе потпомогне во остварување на визијата на Паркот.

Благодарение на природните и културните вредности, НПГ привлекува голем број посетители. Со привлекување на посетителите во Паркот се отвора можност тие да научат повеќе за него низ директен контакт со природата, особено за взаемната врска меѓу човекот, односно општествените системи и природните системи. Преку подигнување на свеста за природата и животната средина воопшто, се очекува човековото однесување да се сообрази со процесите во природните системи и ограничувањата кои произлегуваат од тоа. На тој начин ќе се подигне поддршката и учеството на локалните жители и општата јавност во решавање на проблемите во Паркот поврзани со урбанизацијата, цврстиот отпад, шумските пожари, загадувањето на водата, неконтролираното собирање на билки и други влијанија кои неповолно се одразуваат врз неговите природни вредности. Заштитените подрачја имаат улога не само во едукацијата на луѓето за природните вредности на самите подрачја туку и пошироко за животната средина воопшто.

За поддршка на посетителите, ЈУНПГ во соработка со локалните заедници и други заинтересирани страни, има изградено сеопфатна мрежа од соодветно уредени и означени патеки со придружна инфраструктура. За збогатување на содржините за посетителите, се уредени излетнички места, видиковци, планински куќарки и паркиралишта. ЈУНПГ поседува и центри за посетители и информативни пунктови, кои се во функција на презентација и интерпретација на клучните вредности на Паркот, односно еколошка едукација на посетителите. Инфраструктурата треба да биде квалитетна и функционална, но пред сè едноставна, за да се зачува природниот изглед на средината. Таа треба да придонесе за подобро управување и контрола на активностите на посетителите во Паркот (пр. палење оган на соодветно обележани, уредени и опремени места, движење по обележани патеки и сл.). Со тоа треба да се заштити природата, односно да не се наруши еколошкиот капацитет на одделни локалитети во Паркот.

Програма	Основна цел	Под-програма	Посебна цел
Програма за информирање, подигнување на јавната	Функционалната инфраструктура, развиената	Одржување и надградба на постојната инфраструктура за	Постојната инфраструктура за информирање и

свест и образование / едукација	комуникациска стратегија за редовно информирање на целните групи, различните информативни содржини и знаењето за биодиверзитетот и другите значајни природни карактеристики, обезбедува едукациска платформа за остварување позитивни искуства со природата, како и емотивна и научна основа потребна за одговорно однесување за заштита на природата.	еколошка едукација	еколошка едукација на посетителите е континуирано одржувана и надградувана
		Воспоставување на систем за информирање на јавноста	Пошироката јавност е редовно информирана за активностите на ЈУНПГ во полето на заштита на природата
		Подготовка и дистрибуција на информативен и едукативен материјал	Промотивен материјал со едукативен и информативен карактер е редовно подготвен и дистрибуиран
		Подигнување на јавната свест за заштита на природата	Активностите на ЈУНПГ придонесуваат за подигнување на јавната свест за потребата од зачувување на природата

8. Раководење, управување, финансирање и администрација

Програмата за раководење, управување финансирање и администрација е поврзана со петтата основна цел на управувањето која се однесува на персоналните, материјални, институционални капацитети на ЈУНПГ потребни за управување со националниот парк, како и членствата и статусот на ЈУНПГ на национално и меѓународно ниво.

ЈУНПГ е основана од Владата на Република Северна Македонија со цел заштита и управување со заштитеното подрачје НПГ. Меѓутоа, очигледно е дека во управувањето е потребно да се етаблира и одржува соработка со други институции, како на пример Министерството за животна средина и просторно планирање, Инспекторатот за животна средина итн. Исто така, потребно е вмрежување и членување, како и активности на полето на градење на персоналните капацитети на вработените со цел ЈУНПГ полесно, поуспешно и поефикасно да го извршува управувањето со НПГ.

Понатаму, субјектот задолжен за управување со заштитеното подрачје, согласно Законот за заштита на природата треба да формира Совет на засегнати страни и Научен совет како консултативни тела, активност која е исполнета од страна на ЈУНПГ. Исто така, согласно овој Закон, заради остварување на интегрално и ефикасно управување, субјектите задолжени за управување со заштитеното подрачје склучуваат спогодби за регулирање на меѓусебните права и обврски со субјектите кои вршат дејност или активност во заштитеното подрачје, на кои согласност дава Владата на Република Северна Македонија.

На крај, со цел обезбедување на ефикасно управување со заштитениот подрачје субјектот задолжен за управување со заштитеното подрачје потребно е да располага со оптимални човечки, технички и финансиски ресурси.

Многу важен елемент за ефикасно управување со заштитениот подрачје е обезбедување на одржливо финансирање. Приходи за заштитеното подрачје се остваруваат од надоместоци за влез и посета, одржливо користење на природни ресурси, посета на посебни објекти и престој во заштитеното подрачје, надоместок за вршење на дејност или активност во заштитено подрачје и други извори (донации, грантови, и др.).

Целта на управувањето со ЈУНПГ, меѓу другото, е и да се одржи како просперитетно место управувано од ефикасна и ефективна установа задолжена за таа намена, со високо развиен персонален капацитет на своите вработени.

Програма	Основна цел	Под-програма	Посебна цел
Раководење, управување, финансирање и администрација	ЈУНПГ има ресурси за управување, а ги користи за континуирано подобрување на сите сегменти на управувањето и развивање организациска култура, истовремено градејќи соработка со засегнатите страни.	Обезбедување правна и планирачка рамка потребна за управувањето	Внатрешните регулативи на јавната установа се усогласени со законските обврски
		Развој на институционалните и човечките ресурси и компетенции	Институционални и индивидуални капацитети потребни за ефикасно и ефективно управување со паркот и за афирмирање на јавната установа се обезбедени преку континуирано подобрување, управување со знаењата и развој на организациска култура
		Инфраструктура	Соодветна општа, транспортна и комунална инфраструктура без негативно влијание врз вредностите на Паркот е обезбедена преку соработка со засегнатите страни
		Финансирање	Основната дејност на ЈУНПГ се финансира од јавни приходи, додека развојот на Паркот се финансира од јавни приходи или од приходи што ги остварува установата, донации и проекти

Посебни цели на управување и индикатори/показатели за нивна евалуација

Посебна цел	Индикатор/Показател
<p>Разновидноста на видовите е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните видови</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Популациите на значајните видови се во стабилна состојба • Постојат информации за видовите за мониторинг според Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност и дополнително додадените видови во оваа Програма • Број на значајни видови според ЕУ директивите во стабилна состојба
<p>Разновидноста на живеалиштата е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните заедници</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Значајните живеалишта се во стабилна состојба • Постојат информации за мониторираните живеалишта според Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност и дополнително додадените видови во оваа Програма • Акваториите живеалишта се со добар или многу добар еколошки статус • Податоците за шумските заедници застапени во НПГ се достапни за сите засегнати и заинтересирани • Значајните видови се во стабилна состојба
<p>Спроведени се соодветни активности за заштита на значајни видови и живеалишта</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Број на активности за in-situ и ex-situ конзервација • Број на видови за кои се спроведени активности за конзервација • Постојат нови и континуирани информации за инвазивните и ненативни видови на територија на НПГ во соодветен формат • Број на препораки за справување со инвазивните и ненативни видови како закана по биодиверзитетот на Паркот • Поволно влијание на реинтродуцирани видови во паркот е мерливо
<p>Развиена е и аплицирана соодветна методологија за мониторинг на видови и живеалишта која е меѓународно прифатена</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Постои развиена, меѓународно прифатена и аплицирана методологија за мониторинг на сите видови и живеалишта согласно Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност на паркот • Број на вработени лица кои се обучени за спроведување на активности за мониторинг на биолошката разновидност • Работно време користено за спроведување на активности за мониторинг на биолошка разновидност
<p>Развиена е и аплицирана методологија за мониторинг на геолошкиот диверзитет</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Развиена и спроведена методологија за проценка на состојбата на пејсажните и пределските вредности на паркот • Развиена и спроведена методологија за проценка на состојбата на геоморфолошките форми во Паркот • Растечки удел на зачувани утврдени и снимени геоморфолошки форми во Паркот • Зголемен број на започнати иницијативи, воспоставени програми и реализирани проекти за промовирање на зачувување и ревитализација на традиционалните пејзажни елементи • Зголемен бројот на населени места во областа на Паркот каде локалната заедница активно работи на зачувување на пределот во соработка со ЈУНПГ • Зголемен бројот на домаќинства и реновирани објекти во приватна сопственост на начин што ги зачувува нивните традиционални карактеристики

<p>Користењето на шумите во Паркот е контролирано и одржливо</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Постои изработен и имплементиран Посебен план за одгледување и заштита на шумите во НПГ • Количината на пресечена и продадена дрвна маса се намалува • Во шумите и шумските екосистеми во Природната зона се штитат природните процеси или активно се управуваат • Шумите и шумските екосистеми во зоната за одржливо користење се управуваат на начин со кој се штити биолошката разновидност
<p>ЈУНПГ поседува информации за состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Постојат информации за диви видови кои се собираат за комерцијални цели • Постојат информации за собирачи кои се активни во собирањето на диви видови за комерцијални цели • Односите со собирачите се уредени • Одредени се квоти за собирање на диви видови за комерцијални цели • Собирањето на диви видови е евидентирано и во согласност со одредените квоти
<p>Притисокот врз дивите видови кои се собираат за комерцијални цели е намален, а локалниот развој поддржан и подобрен</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Собирањето на диви видови е евидентирано и во согласност со одредените квоти • Зголемен приход на собирачи на диви видови за комерцијални цели • Бројот на собирачи е стабилен или во намалување • Бројот на евидентирани прекршоци од страна на собирачите е стабилен или во намалување
<p>ЈУНПГ располага со информации за живеалиштата согласно ЕУ Директивите во соодветен формат</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ЈУНПГ располага со информации за шумските заедници во паркот • Сите шумски заедници во паркот се евидентирани во базата на податоци на ЈУНПГ • Постојат изработени мапи во соодветна програма и формат за прикажување на дистрибуцијата на шумските заедници
<p>ЈУНПГ е социјално одговорна установа која ги помага ранливите групи преку строго утврден начин на управување со шумите</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Количина на пресечена дрвна маса на годишно ниво се намалува • Бројот на домаќинства кои набавуваат огревно дрво од ЈУНПГ се намалува • Приходот од продажба на огревно дрво се намалува • Се подобрува стандардот на живот на социјално загрозените домаќинства
<p>ЈУНПГ активно учествува во креирањето и спроведувањето на научно истражување во согласност со целите на управувањето</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Подготвена листа на приоритети за научно истражување согласно целите на управување • Број на побарани мислења за научно истражувачка активност во Паркот • Број на побарани мислења за научно истражувачка активност во Паркот во согласност со листата на приоритети на ЈУНПГ • Број на спроведени научни истражувања кои ги споделиле добиените резултати со ЈУНПГ • Број на активности за научно истражувачка дејност во кои се вклучуваат вработени на ЈУНПГ
<p>Паркот е одржлива дестинација модел за други заштитени подрачја и туристички дестинации во регионот, каде зачуваната природа, културното наследство и локалното население се испреплетени на одржлив начин</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Посетата е во согласност на одредениот капацитет на носивост на НПГ • Има правилна дистрибуција на посетеноста на сите планинарски патеки и притисокот кон одредени точки и места е намален • Приходите од посетата на НПГ се зголемени • Одредени се преференциите на туристите кои ја посетуваат НПГ и се преземаат активности за задоволување на нивните потреби

	<ul style="list-style-type: none"> • Задоволството од посетата на НПП од страна на домашни и странски посетители е стабилно или во зголемување
<p>Различни програми за посета подобри со понудата на локалното население која овозможува безбедна посета и презентација на зачуваните вредности на паркот</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Користењето на природата од посетителите не ги загрозува вредностите на паркот ниту квалитетот на целното искуство за посетителите; т.е. влијанијата врз употребата на посетителите се одржуваат во границите на прифатливост утврдени со стандардите, како резултат на активното управување • Бројот и разновидноста на програмите низ целата област на Паркот се прилагодени на потребите за презентирање на вредности, интереси и можности на посетителите и управување со динамиката на посетите • Инфраструктурата е безбедна за посетителите, прилагодена на потребите за зачувување на извонредната универзална вредност и другите вредности на паркот, притоа овозможувајќи го посакуваното искуство на посетителите • Расте бројот на локални даватели на услуги за угостителство и туризам вклучени во понудата на Паркот (традиционални етно ресторани, занаети, услуги и сл.) • Расте бројот на посетители кои престојуваат во паркот подолго од еден ден, како и просечната должина на престојот на посетителите • Приходот од посета е стабилен или расте
<p>Соодветната и современата туристичка инфраструктура е континуирано одржувана и надградувана</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Одржливоста на паркот е сертифицирана преку добивање и одржување релевантни сертификати за глобално препознатливо ниво на деловно работење на установата, индивидуални објекти на ХОРЕКА, дестинацијата и партнерите во рамките на дестинацијата • Понудата на паркот е усогласена со преференциите на целните пазари • Расте уделот на директна продажба и продажба преку партнери во вкупната продажба на Паркот • Внатрешните и надворешните информативни и комуникациски канали се воспоставуваат и користат редовно • Учеството на домашните посетители во посетата на Парк расте • Учеството на посетителите од меѓународните примарни целни пазари расте • Вклучувањето на локалното население и вработените во паркот во маркетинг активности на јавната установа расте • Расте бројот на посетители кои престојуваат на дестинацијата подолго од еден ден, како и просечната должина на престојот на посетителите • Расте должината на работната сезона и просечната должина на престојот во дестинацијата
<p>Престојот на посетителите е поддржан со соодветни, интересни и современи активности и понуда</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Број на понудени активности од страна на ЈУНПП • Број на понудени туристички активности во НПП • Приходи од понудените стоки и производи од инфо центрите на ЈУНПП расте • Расте бројот на посетители кои престојуваат на дестинацијата подолго од еден ден, како и просечната должина на престојот на посетителите

	<ul style="list-style-type: none"> • Расте должината на работната сезона и просечната должина на престојот во дестинацијата
<p>ЈУНПГ обезбедува информации и податоци за придонесот на Паркот во развојот на одржливиот туризам</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Квалитетот на сместување по објект се профилира во согласност со очекувањата на целните пазари • ХОРЕКА капацитетите се еко-пријателски и нивниот еколошки отпечаток се намалува • Обемот на содржина во објектите ХОРЕКА што се користи за презентирање на вредностите на паркот расте (понуда на храна, изложби, настани, украси и опрема и сл.) • Растечки број и вредност на набавените локални производи обезбедени на посетителите преку ХОРЕКА понудата
<p>ЈУНПГ придонесува за продолжен и збогатен престој на посетителите во локалните заедници во Паркот, во насока на одржлив развој на туризмот</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Бројот на вработените и продуктивноста по вработен се стабилни или расте • Расте должината на работната сезона и просечната должина на престојот во хотелите и местата за кампување • Приходот на ХОРЕКА капацитетите е стабилен или расте • Изградени, ставени во функција и одржувани продавници за сувенири и наплата на влезници кои се реновирали во согласност со највисоките архитектонски и еколошки критериуми • Расте број на производи кои ги претставуваат вредностите на паркот во продавниците за сувенири и пунктовите за наплата • Приходот се профилира според објект • Вредноста и учеството на локалните производи во продажбата на продавници и сувенири расте • Потрошувачката во продавниците за сувенири по посетител расте • Приходот по објект од продавници и продавници за сувенири е стабилен или расте
<p>Локалните заедници земаат активно учество во планирањето на развојот и управувањето со туризмот во Паркот</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Бројот на иницијативи и предлози од претставниците на Советот на засегнати страни и Форумот за животна средина се зголемува и тие се инкорпорирани во годишните програми за заштита на природата • Процентуалната покриеност на вкупното население кое живее на територијата на паркот преставена преку бројот на нивните претставници во телата кои соработуваат со паркот е стабилна или во зголемување
<p>Постојната инфраструктура за информирање и еколошка едукација на посетителите е континуирано одржувана и надградувана</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Едукативната патека е постојано одржувана и надградувана • Број на ново инкорпорирани елементи во едукативната патека • Времето користено од вработените на ЈУНПГ за одржување на овој тип инфраструктура како удел во целокупното работно време е стабилно или се намалува • Бројот на учесници на настани и бројот на настани организирани во Зелената училница е стабилен или во зголемување • Етаблирани се нови тематски патеки и подготвени се соодветни програми за еколошка едукација и толкување за посетителите кои се заинтересирани за посета на овие патеки • Бројот на посетители на тематските патеки е во зголемување

<p>Пошироката јавност е редовно информирана за активностите на ЈУНПГ во полето на заштита на природата</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Бројот на соопштенија до јавност се зголемува • Бројот на медиуми со кои ЈУНПГ соработува е стабилен или во пораст • Бројот на информации, информационали написи или емисии посветени на НПГ е стабилен или во зголемување • Бројот на информирани граѓани се зголемува • ИТ решенијата кои се изработени за информирање на јавноста се редовно одржувани и во континуирана примена • Бројот на поединечни посети на веб страницата на ЈУНПГ е стабилен или во зголемување • Бројот на симунвања на апликацијата за паметен телефон е стабилен или во зголемување • Бројот на пријавувања во НПГ е стабилен или во зголемување
<p>Промотивен материјал со едукативен и информативен карактер е редовно подготвен и дистрибуиран</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Произведен и дистрибуиран соодветен промотивен материјал во количини кои се стабилни • Пакетите за еколошка едукација се во постојана примена и се зголемува бројот на корисници при организираните работилници и настани • Бројот на ХОРЕКА капацитети кои поседуваат доволна количина на промотивен материјал е стабилен или во зголемување
<p>Активностите на ЈУНПГ придонесуваат за подигнување на јавната свест за потребата од зачувување на природата</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Расте бројот и разновидноста на можностите за едукативни, информативни и образовните програми • Услугите за еколошка едукација во Паркот се усогласени со потребите на воспоставени програми за посети • Расте вкупниот број учесници во образовните програми • Расте поддршката на посетителите за зачувување на вредностите на Паркот
<p>Внатрешните регулативи на јавната установа се усогласени со законските обврски</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Сите задолжителни интерни регулативи и планови на јавната установа се во согласност со законските обврски и потребите на управувањето со паркот • Сите главни деловни процеси и процедури на јавната установа се регулираат со соодветни интерни регулативи (протоколи, упатства, програми, итн.) • Не се забележани, или ретко се забележуваат, разлики помеѓу одредбите за надворешни регулативи и планови од една страна и потребите на управувањето со паркот од друга страна
<p>Институционални и индивидуални капацитети потребни за ефикасно и ефикасно управување со паркот и за афирмирање на јавната установа се обезбедени преку континуирано подобрување, управување со знаењата и развој на организациска култура</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Капацитетите на човечките ресурси се усогласени со потребите на управување и структурата на ЈУНПГ • Компетенциите на персоналот континуирано се развиваат во согласност со утврдените потреби и приоритети • Сите постојни знаења и информации релевантни за управување со паркот се чуваат во информациски системи на јавната установа, земајќи ги предвид темите и проблемите на организиран начин и се достапни за персоналот • Информациските системи на јавната установа постојано се надополнуваат со информации и знаења кои произлегуваат како резултат на активности во поглед на управувањето • Постигнатите решенија за управување, планови и практики се засноваат врз најдобро достапно знаење • Организациската култура на јавната установа (која вклучува споделување на заедничко видување,

	<p>воспоставени прифатени норми на однесување, ефективна комуникација, лидерство и соработка, организациско учење и сл.) придонесува за мотивација и ефективност на персоналот во извршувањето на своите должности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Во научните кругови, Јавната установа е призната како пример за добро управување со заштитените подрачја, а нејзините вработени активно учествуваат во национална и меѓународна размена на искуства и проекти како релевантни експерти за нивните области
<p>Соодветна транспортна и комунална инфраструктура без негативно влијание врз вредностите на Паркот е обезбедена преку соработка со засегнатите страни</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Патниот правец кој води преку Галичица е реновиран и одржуван со активно учество на претставници од Паркот во планирањето и изведувањето на активностите • Намалено негативно влијание на населбите во Паркот врз зачувувањето на вредностите на паркот • Уредено и проширено одморалиште и паркинг кај Баба за поголема безбедност на посетителите и транзит патниците • Времетраење на задржување на одморалиштето на Баба се зголемува • Број на чекирања и споделувања од посетители на одморалиштето на Баба се зголемува
<p>Основната дејност на ЈУНПГ се финансира од јавни приходи, додека развојот на Паркот се финансира од јавни приходи или од приходи што ги остварува установата, донации и проекти</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Приходите на ЈУНПГ се стабилни или растат • Приходите од директно искористување на природните ресурси се намалуваат или се целосно елиминирани • Приходите од донации се стабилни или растат • Буџетирањето и финансиското планирање се подобрени • Намалени разлики меѓу буџетираните и фактички потрошените средства на годишно ниво.

УПРАВУВАЊЕ И РАКОВОДЕЊЕ

Органи на управување

Согласно член 137, став 2 од ЗЗП, органи на ЈУНПГ се: управен одбор, раководен орган, стручен колегијален орган и одбор за контрола на материјално-финансиско работење. Дополнително, заради ефикасно управување со заштитеното подрачје, ЈУНПГ согласно член 135-а, став 4, има формирано Научен Совет и Совет на засегнати страни, како консултативни тела на установата. Надлежностите на органите на ЈУНПГ, определени со ЗЗП и Одлуката за основање на ЈУНПГ, во целост се преземени и конкретно прецизирани во сите внатрешни акти на установата.

Управен одбор

Управувањето во ЈУНПГ се остварува преку работењето на Управниот одбор. Управниот одбор на ЈУНП е составен од 5 (пет) члена именувани од Владата на Република Северна Македонија. Двајца се на предлог на МЖСПП, двајца на предлог на Стручниот колегијален орган и еден на предлог на општините на чија територија се наоѓа НПГ.

Управниот одбор донесува Статутот на установата, План за управување, Годишни програми за заштита на природата, финансиски план и други општи акти утврдени со закон и Статутот на установата. Управниот одбор ја утврдува завршната сметка.

Одбор за контрола на материјално-финансиското работење

Одборот за контрола на материјално-финансиско работење задолжително ги разгледувапописот, финансискиот план и завршните годишни сметки на установата, изготвува мислење и во писмена форма го доставува до Управниот одбор.

Директор

Директорот на ЈУНПГ го организира и раководи процесот на трудот и го води работењето на установата, донесува одлуки, ја претставува и застапува установата спрема трети лица и е одговорен за законитоста на работата на националниот парк. Ги спроведува одлуките на Управниот одбор, ги избира и разрешува раководителите на одделенијата.

На основа на јавен оглас, директорот на установата го иманува и разрешува Владата на Република Северна Македонија.

Стручен колегијален орган

Заради ефикасно раководење и координирање во вршењето на работите во установата, директорот свикнува Стручен колегиум во кој покрај директорот членуваат раководителите на одделенијата и два други членови кои имаат најмалку средно образование и поседуваат искуство во стручното работење.

Механизми и процедури за консултации и учество на засегнатите страни во управувањето

Врз основа на член 135-а став 4, од ЗЗП, ЈУНПГ во 2019 година, ги формира Советот на засегнати страни и Научниот совет како консултативни тела. На своите конститутивни седници советите донесоа деловници за работа претходно одобрени од Управниот одбор на ЈУНПГ. Покрај конститутивните седници советите се состанати уште два пати и на седниците ја дискутираа работната верзија на овој План за управување и ја оценуваа ефикасноста на управувањето со НПГ со помош на МЕТТ алатката. Треба да се има предвид тешкото закажување на седниците на Советот на засегнати страни поради изостанок на

мотивираност кај членовите (овој проблем со Советот на засегнати страни го имаат и другите национални паркови).

Од искуството кое ЈУНПГ го има од минатото, учеството на локалното население во управувањето со ЈУНПГ многу поефикасно може да се обезбеди со реактивирањето на Форумот за животна средина кој беше формиран во 2008 година, но поради силната партизираност на општеството во тој период неговото постоење се стави во мирување. Инаку, Форумот за животна средина се формира од претседателите на Месните заедници во границите на паркот, кој веќе имаат легитимитет на претставници на локалното население. Форумот донесе Статут и веќе има искуство во работењето. ЈУНПГ ги вршеше административните работи на форумот. Поради позитивните искуства кои ЈУНПГ ги има со Форумот за животна средина предложено е негово повторно активирање.

Администрирање на Планот за управување

Оценување и известување за спроведување на Планот за управување

Оценувањето и известувањето за спроведувањето на Планот за управување за периодот 2021-2030 година, е во согласност со ЗЗП. Оценувањето и известувањето ќе се направи, како и до сега, со помош на следниве алатки и документи:

- Годишни програми за заштита на природата;
- Извештаи по годишните програми за заштита на природата;
- МЕТТ-оценка;

Циклусот на оперативно планирање во ЈУНПГ, започнува на почетокот од месец ноември со подготовка на Извештајот по Годишната програма за заштита на природата. Во согласност со информациите во овој извештај, како и во согласност со Планот за управување за тековниот период, ЈУНПГ подготвува Годишна програма за заштита на природата кон крајот на месец ноември. ЈУНПГ во 2019 и 2020 година, беше поддржана од ПОНТ со парични средства со кои се покриваа дел од оперативните трошци, а според најавите од МЖСПП и ПОНТ, очекуваме финансиска поддршка да добиваме до 2030 година. Паричните средства за покривање на дел од оперативните трошоци ги добиваме на основа на апликација која во најголем дел се поклопува со содржината на Годишните програми за заштита на природата ставени во формат подготвен од ПОНТ. Овој формат на ПОНТ како дополна на Годишните програми има индикатори и значително разработен буџет кој ни овозможува да направиме објективно и прецизно финансиско планирање. Вака дизајнираниот циклус на планирање и помага на јавната установа да подготвува реални Годишни програми за заштита на природата како и Извештаи кои соодветствуваат на спроведените активности.

ЈУНПГ и во текот на спроведувањето на овој План за управување ќе продолжи навремено да ги доставува до МЖСПП Годишните програми за заштита на природата и Извештаите за нивното спроведување во стандарден формат во согласност со Правилникот за содржината на Плановите за управување и Годишните програми за заштита на природата.

Понатаму, во месец октомври секоја година се спроведува партиципативен метод на оценка на ефикасноста на управувањето со заштитеното подрачје преку користење на МЕТТ-алатката за оценка на ефикасноста на управувањето. Почнувајќи од 2019 година, ЈУНПГ ја користи напредната МЕТТ-алатка за оценка на ефективността на управувањето со која се допринесува за подобар процес на оценка на сработеното, но и поквалитетно планирање на следни активности со кои ќе се подобри состојбата на полињата каде има недостатоци, а ќе се задржи ефективното управување во полињата каде установата бележи успеси. Имено со примената на оваа напредна алатка, вработените во установата се во можност да извршат оценка на ефективността на работата врз основа на пишани документи и процедури кои можат

да ги повторуваат од година во година. Со тоа се добиваат значителни информации кои се споредливи и со кои може полесно да се оцени ефективността на управувањето низ годините. Исто така, во напредната МЕТТ-алатка се внесуваат и наративни објаснувања за оценката за секое од поединечните прашања, со што вработените и заинтересираните страни се во можност полесно да ги определат слабите, но и јаките страни на управувањето. Врз основа на тоа, а во делот кој бара да се предвидат следни активности за подобрување на управувањето, вработените се во можност да дадат конкретни предлози со кои тоа ќе се направи и да работат во согласност со своите предлози и сугестии.

Дополнување и ревизија/ажурирање на планот и подготовка на нов план

Согласно Законот за заштита на природата ЗЗП, ЈУНПГ ќе пристапи кон ажурирање и дополнување на Планот за управување по истекот на петтата година од неговото спроведување. За успешноста на овој процес клучна улога имаат погоре споменатите документи и алатки, но секако и стекнатите нови знаења и искуства во текот на спроведувањето на овој План за управување

Планот за управување се носи за период од 10 години. Со оглед на тоа што визијата содржана во Планот покрива подолг временски период за управувањето со НПГ, така што и целите на Планот се релевантни за подолг временски период. Новите сознанија, измената на социо-економските околности можат да влијаат на промената на управувачките приоритети и да наложат преземање дополнителни мерки, особено со оглед на фактот дека принципот на управувањето е еволутивен и динамичен процес којшто не престанува со донесувањето на Планот за управување.

Во таа насока, ревизијата на Планот е потребно да се врши на пет (5) години. Во случај кога ќе настанат промени кои директно или индиректно влијаат врз приоритетите на Планот за управување, задолжително ќе се ревидира Планот и мерките за заштита, согласно настанатите промени и ефектите од таквите промени врз националниот парк. Ревизијата на Планот може да е условена и од измените во позитивната законска регулатива. Ревизијата на Планот за управување ја вршат: планирачки тим составен од дел од вработените во установата кои се назначени за таа функција од директорот на установата и тим на надворешни соработници кои исто така допринесуваат во ревизијата на планот. Тимот на надворешни соработници е составен од еминентни експерти во областа на заштитата на природата и тие се дел од Научниот Совет на ЈУНПГ. Ревизијата се врши врз основа на ажурираните податоци за спроведување на целите и примената на Акцискиот план на Планот за управување.

Циклусот на успешност за спроведување на Планот за управување е мерлив преку фазата планирање, спроведување, мониторинг (придружен со проценка на ефектот од спроведените мерки) и негова ревизија/оцена, при што повторно се пристапува кон процесот на планирање (или изработка нов План доколку се укаже потреба за тоа).

Организациска и кадровска структура

Врз основа на член 17, став 7, од Законот за вработените во јавниот сектор („Службен весник на Република Северна Македонија бр. 27/14, 199/14 и 27/16 година) и член 11 од Статутот на Јавната установа „Национален парк Галичица“, Охрид, Република Северна Македонија, директорот на установата на 28.5.2018 година, донесе Правилник за внатрешна организација на ЈУНПГ и Правилник за систематизација на работните места во ЈУНПГ.

Според Правилникот за внатрешна организација на ЈУНПГ, установата има четири организациони единици – Одделенија и тоа:

1. Одделение за правни, економски и општи работи
2. Одделение за заштита на природата

3. Одделение за одржливо користење на природните ресурси
4. Одделение за алтернативни активности и еколошка едукација

Секое од одделенијата има раководител и вработени. Бројот на извршители, посебните услови потребни за извршување на работите и задачите на оддлени работни места, како и описот на работните места по работни задачи и организациони делови определен е со Правилникот за систематизација на работните места во ЈУНПГ.

Според овој правилник во ЈУНПГ систематизирани се 19 работни места плус директор, од кој 17 работни места се за извршители со постојан работен однос и 2 работни места за сезонски работници. За целосно пополнување на сите работни места со предвидениот број на извршители потребни се 21 извршител со постојан работен однос и 15 извршители со сезонски работен однос. Во моментот пополнети се 16 работни места со извршители додека 5 работни места се сеуште не се пополнети. Во табелата подолу даден е преглед на работните места, бројот на извршители и пополнетоста на работните места.

Табеларен преглед на работни места и број на извршители

Р. бр	Шифра НАП	Назив на работно место	Број на систем. работни места		Број на пополнети работни места	
			Адм. служ.	Пом. Тех. персонал	Адм. служ.	Пом. Тех. персонал
1.	0102Б04001	Рак. на одделение за правни, економски и општи работи	1		1	
2.	0102Г01001	Самостоен референт - благајник	1		1	
3.	0102Г01	Самостоен референт - магационер	1		1	
4.	0102Г02	Технички секретар - архивар	1		0	
5.	0405А01	Хигиеничар		1		1
6.	0401А01	Раководител на одделение за заштита на природата		1		1
7.	0401А03	Соработник за живеалишта и растителни видови		1		0
8.	0401А03	Соработник за животински видови и чуварска служба		1		0
9.	0401А04	Соработник, одговорен на чувари во заштитено подрачје		1		1
10.	0402А01001	Чувар во заштитено подрачје		2		2
11.	0401А01	Раководител на одделение за одржливо користење на природни		1		1

		ресурси				
12.	0401A03	Соработник за одржливо користење на природните ресурси		1		1
13.	0401A06001	Шумарски техничар – одговорен на реон		3		2
14.	0401A07001	Шумарски работник		10		сезонски
15.	0401A01	Раководител на одделение за алтернативни активности и еколошка едукација		1		1
16.	0401A03	Соработник за еколошка едукација		1		0
17.	0401A03	Соработник за алтернативни активности		1		1
18.	0402A07	Одржувач на инфраструктура		1		1
19.	0405A01	Наплатувач на влезници		5		сезонски

Треба да се има предвид дека овие два правилници се донесени согласно Планот за управување за периодот 2011-2020 година и програмите за управување определени со тој план кој се изготви пред донесувањето на Правилникот за содржината на плановите за управување со заштитените подрачја и годишните програми за заштита на природата (Сл. Весник на РСМ бр. 26/12). Овој План за управување е изготвен согласно Правилникот од 2012 година и за негово поефикасно спроведување потребно е да се направи анализа на Правилникот за внатрешна организација и Правилникот за систематизација и по потреба тие да се изменат и дополнат. Според позитивните законски прописи, ЈУНПГ треба да се спроведе и функционална анализа во која ќе се предложат конкретни мерки за подобрување на исполнувањето на целите и задачите на установата. Покрај тоа, Планот за управување за периодот 2021-2030 предвидува континуирани обуки за вработените за подобрување на нивните вештини и знаења за исполнување на работните задачи.

Причина плус за анализа и евентуална измена и дополна на правилниците е и значајната промена во управувањето со паркот односно финансирањето на заштитата главно поради одлуката за престанување на праксата на директно користење на природните ресурси (сеча и продажба на огревно дрво) и реориентација кон индиректно користење на природните ресурси (наплата на надоместоци и склучување спогодби со вршители на дејност).

Буџет на Планот за управување со НПГ 2021 – 2030 година

При подготовката на буџетот за спроведување на Планот за управување со НПГ 2021 – 2030 година беа земени предвид неколку претпоставки кои значително влијаат врз финансиските перформанси на установата во иднина. Тие претпоставки се:

- Установата ќе врши производство и продажба на огревно дрво само за ранлива категорија граѓани кои припаѓаат на локалното население. Приходот од оваа продажба ќе биде стабилен во текот на наредните 10 години и нема ниту да се зголемува ниту да се намалува.

- Установата ќе работи кон зголемување на приходите од влезници, пловни објекти и слично во текот на наредните години. Со исклучок на 2020 година кога е предвидено намалување од 70% на овој тип приходи (заради економската и социјална криза како резултат на ширењето на Ковид 19), во текот на наредните години се очекува овој вид на приходи да се зголемува за 5% годишно.
- Установата ќе продолжи со продажба на сувенири и мапи. Овие приходи се очекуваат значително да пораснат во текот на наредните години бидејќи заклучно со 2019 година приходите од овој тип активности се доста ниски и незначителни, а реално има можност и побарувачка кои гарантираат дека ваквите приходи може да пораснат во иднина. Се очекува истите да пораснат за 50% во текот на 2021 година, а потоа да следат раст од 5% годишно.
- Установата ќе пристапи кон генерирање нови приходи. Под нови приходи се класифицирани приходите кои установата планира да ги добие од реализирана соработка со Букинг, при што процент од реализираните ноќевања кои се наплатени (било каде во светот), а се направени преку страницата на националниот парк, ќе бидат додадени на вкупните приходи на установата. Ваквите приходи се очекува да изнесуваат 100 000 денари во текот на 2021, а потоа да се зголемуваат.
- Донациите играат значајна улога во приходната страна на буџетот на ЈУНПГ. Имено со намалувањето на приходите од продажба на огревно дрво потребно е надополнување на приходната страна со дополнителни приходи кои ќе го анулираат негативниот ефект од оваа одлука врз финансискиот перформанс на установата. Затоа, согласно информациите и соработката со ПОНТ, предвидени се донации во висина од 50% од приходите на установата (без приходите за огревно дрво) во текот на планскиот период.
- Залихата на установата ќе биде 37,34% од вкупните приходи по основ на продажба на крајот од секоја година во времетраење на планскиот период.
- Расходите на установата (сите освен расходи по основ на личен доход) ќе се зголемуваат пропорционално со зголемувањето на приходите објаснети погоре. Треба да се истакне дека се очекува намалување на расходите за транспорт и производство на огревно дрво со намалувањето на производството.
- Расходите по основ личен доход ќе останат исти во текот на планскиот период, т.е. не е планирано зголемување на личниот доход или зголемување на овие трошоци.
- Времето потребно за наплата на побарувањата е 15 денови, додека пак времето потребно за плаќање на обврските е 12 денови за обврски по основ на работење, а 30 денови за обврски по основ на личен доход.

Покрај горенаведените претпоставки, исто така, при подготовката на буџетот за спроведување на Планот за управување со НПГ 2021 – 2030 беа земени предвид потребните инвестиции (еднократни и повеќекратни) во текот на планскиот период. Покрај тоа, како основна година за финансиското планирање беше земена последната година, т.е. 2019 година, а при анализата на финансиските показатели беше направена историска анализа за последните три години, т.е. 2017, 2018 и 2019 година.

Следната табела ја претставува основната историска анализа на финансиското работење на установата за последните три години.

Финансиска анализа на работењето 2017 – 2019 година

<i>Актива</i>	<i>2019</i>	<i>2018</i>	<i>2017</i>	<i>2019</i>	<i>2018</i>	<i>2017</i>
Пари и парични еквиваленти	15,573,894 ден	13,861,278 ден	9,000,777 ден	173%	154%	100%
Побарувања	7,478,605 ден	7,815,564 ден	8,497,202 ден	88%	92%	100%
Залиха	2,821,287 ден	7,279,892 ден	8,887,369 ден	32%	82%	100%
Вкупно Актива	25,873,786 ден	28,956,734 ден	26,385,348 ден	98%	110%	100%
Пасива	<i>2019</i>	<i>2018</i>	<i>2017</i>			
Обврски	1,300,811 ден	969,711 ден	112,511 ден	1156%	862%	100%
Вкупно тековни обврски	1,300,811 ден	969,711 ден	112,511 ден	1156%	862%	100%
Основачки капитал	108,345,832 ден	108,345,832 ден	108,345,832 ден	100%	100%	100%
Вкупно пасива	109,646,643 ден	109,315,543 ден	108,458,343 ден	101%	101%	100%
	<i>2019</i>	<i>2018</i>	<i>2017</i>			
Приходи	19,833,182 ден	21,657,135 ден	17,116,747 ден	116%	127%	100%
Цена на чинење	5,255,109 ден	4,932,217 ден	5,034,879 ден	104%	98%	100%
Бруто маргина	14,578,073 ден	16,724,918 ден	12,081,868 ден	121%	138%	100%
Трошоци	19,231,718 ден	13,665,931 ден	12,101,709 ден	159%	113%	100%
Нето добивка/загуба	- 4,653,645 ден	3,058,987 ден	- 19,841 ден	23455%	-15418%	100%

Како што може да се забележи од историската финансиска анализа, цената на чинење на производството изнесува 26,5% во 2019, 22,8% во 2018 и 29,4% во 2017 година. Следствено и бруто маргината следи неурамнотежен тек и се менува низ трите анализирани години. Ова е пред се заради големата зависност на приходите од активности кои се поврзани со производство на огревно дрво. Цената на чинење на производството на огревно дрво варираше и ќе варира во иднина, но сепак треба да се има предвид дека бруто маргината после одлуката за престанување на генерирање на ваков вид приходи ќе се стабилизира, бидејќи цена на чинење на останатите приходи или нема или е стабилна (во случајот на сувенирите). Друга карактеристика на финансиското работење на установата е неурамнотежен тек на останатите трошоци. Како што може да се забележи тие изнесувале 97% од вкупните приходи во 2019, 63,1% во 2018 и 70,7% во 2017 година. Висината на трошоците во последната година се заради активностите поврзани со имплементација на проектот финансиран од ЕУ и UNDP.

Табела 1: Буџет на Јавна установа „Национален парк Галичица“ за имплементирање на Планот за управување 2021 – 2030 година

Буџет: Јавна установа Национален парк Галичица												
Приход	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Продажба на огревно дрво	10,870,470 ден	3,261,141 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден
Влезници, Пловни Објекти	8,933,550 ден	2,680,065 ден	10,720,260 ден	12,864,312 ден	15,437,174 ден	16,209,033 ден	17,019,485 ден	17,870,459 ден	18,763,982 ден	19,702,181 ден	20,687,290 ден	21,721,655 ден
Сувенири	29,162 ден	29,162 ден	45,566 ден	68,348 ден	102,523 ден	103,343 ден	108,510 ден	113,935 ден	119,632 ден	125,614 ден	131,895 ден	138,489 ден
Нови приходи	0 ден	375,000 ден	425,000 ден	475,000 ден	525,000 ден	575,000 ден	625,000 ден	675,000 ден	725,000 ден	775,000 ден	825,000 ден	875,000 ден
Донации	9,383,536 ден	10,955,487 ден	5,595,413 ден	6,703,830 ден	8,032,349 ден	8,443,688 ден	8,876,497 ден	9,329,697 ден	9,804,307 ден	10,301,397 ден	10,822,092 ден	11,367,572 ден
Вкупно приходи	29,216,718 ден	17,300,855 ден	19,503,856 ден	22,829,108 ден	26,814,663 ден	28,048,681 ден	29,347,110 ден	30,706,709 ден	32,130,539 ден	33,621,810 ден	35,183,895 ден	36,820,333 ден
Годишен раст		-41%	13%	17%	17%		5%	5%	5%	5%		5%
Вкупно трошоци за плата												
Вкупно трошоци за плата	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден
Вкупно трошоци за плата	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден
Останати трошоци	9,665,981 ден	2,899,794 ден	3,189,774 ден	3,827,728 ден	3,827,728 ден	3,971,319 ден	4,122,089 ден	4,280,398 ден	4,446,622 ден	4,621,157 ден	4,804,419 ден	4,996,844 ден
Оперативна добивка	-4,665,951 ден	-11,387,578 ден	-4,114,483 ден	-2,535,603 ден	121,434 ден	800,522 ден	1,515,371 ден	2,263,462 ден	3,046,458 ден	3,866,103 ден	4,724,231 ден	5,622,765 ден
Заработка пред оданочување и камата	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден
Нето добивка	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден
Обртни средства:	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Побарувања	9,916,591 ден	3,172,684 ден	6,954,222 ден	8,062,639 ден	9,391,157 ден	9,802,497 ден	10,235,306 ден	10,688,506 ден	11,163,116 ден	11,660,206 ден	12,180,901 ден	12,726,381 ден
Залиха	4,059,033 ден	4,059,033 ден	4,059,033 ден	4,059,033 ден	4,059,033 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден
Обврски	18,699,544 ден	15,993,070 ден	16,109,061 ден	16,364,243 ден	16,364,243 ден	16,421,680 ден	16,481,988 ден	16,545,311 ден	16,611,801 ден	16,681,615 ден	16,754,920 ден	16,831,890 ден
Обртни средства	-4,723,920 ден	-11,613,764 ден	-8,339,555 ден	-7,486,319 ден	-6,157,801 ден	-5,604,425 ден	-5,241,163 ден	-5,041,520 ден	-4,633,400 ден	-4,206,123 ден	-3,559,260 ден	-3,099,991 ден
Паричен тек:	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030

Слободен паричен тек													
Нето добивка/загуба	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден	
+ Амотизација	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден
+ Зголемување на обврски	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден	
- Капитални инвестиции	47,355 ден	3,946 ден	3,946 ден	47,355 ден	47,355 ден	47,355 ден	3,946 ден	3,946 ден	47,355 ден	47,355 ден	47,355 ден	3,946 ден	
Слободен паричен тек	1,558,295 ден	1,332,756 ден	1,342,422 ден	1,363,687 ден	1,363,687 ден	1,368,473 ден	1,373,499 ден	1,378,776 ден	1,384,317 ден	1,390,135 ден	1,396,243 ден	1,402,657 ден	
Оперативен паричен тек													
Нето добивка/загуба	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден	
+ Амортизација	47,355 ден	3,946 ден	3,946 ден	47,355 ден	47,355 ден	47,355 ден	3,946 ден	3,946 ден	47,355 ден	47,355 ден	47,355 ден	3,946 ден	
- Промени во обртни средства	-393,660 ден	-956,355 ден	-682,669 ден	-611,149 ден	-499,812 ден	-455,577 ден	-425,305 ден	-408,668 ден	-374,658 ден	-339,052 ден	-285,147 ден	-246,874 ден	
Паричен тек од оперативни активности	-4,272,291 ден	-10,431,223 ден	-3,431,813 ден	-1,924,454 ден	621,246 ден	1,256,099 ден	1,940,676 ден	2,672,131 ден	3,421,116 ден	4,205,155 ден	5,009,378 ден	5,869,639 ден	
Инвестиционен паричен тек													
Капитални инвестиции	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден
Паричен тек од инвестициони активности	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден
Почетен паричен износ	15,573,894 ден	6,566,103 ден	-8,600,620 ден	-16,813,767 ден	-23,473,721 ден	0 ден	-3,479,401 ден	-6,274,224 ден	-8,337,594 ден	-9,651,978 ден	10,645,331 ден	10,919,208 ден	
Промени во парични средства	-9,007,791 ден	-15,166,723 ден	-8,167,313 ден	-6,659,954 ден	-4,114,254 ден	-3,479,401 ден	-2,794,824 ден	-2,063,369 ден	-1,314,384 ден	-530,345 ден	273,878 ден	1,134,139 ден	
Краен паричен износ	6,566,103 ден	-8,600,620 ден	-16,767,933 ден	-23,473,721 ден	-27,587,975 ден	-3,479,401 ден	-6,274,224 ден	-8,337,594 ден	-9,651,978 ден	-10,182,322 ден	10,919,208 ден	12,053,348 ден	

